

TARTALOM

TARI István: Balatoni képvers	2
POMOGÁTS Béla: Becsehegy magasán	3
TAKÁTS Gyula: Balatonparton (vers)	5
CZIGÁNY György: Balaton-parti lélek	6
ALBERT Zsuzsa: Távol a fényes víztükör	9
RÓNAY László: Szárszói napló	12
KISS Benedek: Szőlőmet kivágom; Fordított arányosság; Vízpart (versek) ...	16
KAISER László: Több volt a tó (vers)	17
KÓSA Csaba: A tengerúszó	18
UJKÉRY Csaba: Fekete kövek (regényrészlet)	21
HORVÁTH Gyula: Kelén és Helka	27

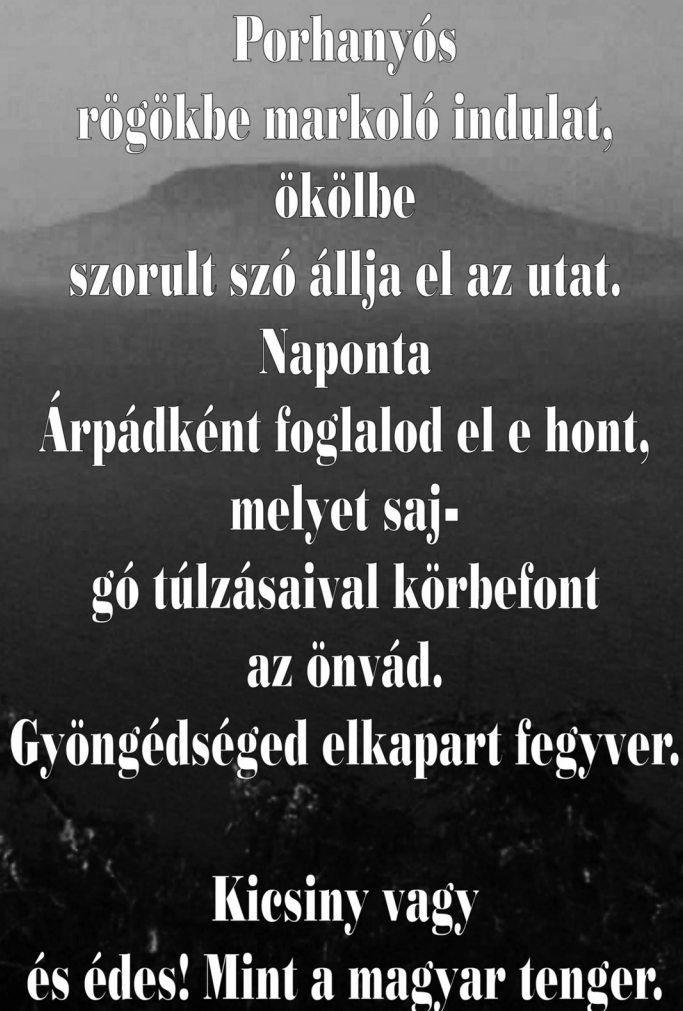
BALATONI MÚZSA

(Írók, költők a magyar tengerről – Pomogáts Béla összeállítása)	28
---	----

NÉMETH István Péter: „Hosszú lábbal lép a nád” (tanulmány)	57
POMOGÁTS Béla: Búcsú Takáts Gyulától	73
BARCS János: Hallgasd a Balatont!	75
SÜMEGI György: Egry József Balatonja	76
BARTUSZ-DOBOSI László: Siófok költője (kritika)	77
JÓKAI Anna: „Nemcsak a rosszat, a jót is elpusztították” (kritika)	79
KERÉK Imre: Megváltó remények; A fekete ladik (kritika)	80

A Somogy 2009. évi 1. számát a Balatoni Hajózási Zrt. támogatta

*E lapszámunkat a Balatoni Hajózási Zrt. archívumának
fotóival illusztráltuk*

**Porhanyós
rögökbe markoló indulat,
ökölbe
szorult szó állja el az utat.
Naponta
Árpádként foglalod el e hont,
melyet saj-
gó túlzásaival körbefont
az önvád.
Gyöngédséged elkapart fegyver.
Kicsiny vagy
és édes! Mint a magyar tenger.**

TARI ISTVÁN KÉPVERSE

Becehegy magasán

A költő, már ha igazán költő, mindig magaslaton helyezkedik el: a szellem magaslatán, ahonnan képes áttekinteni a körötte élő emberi világot, a természetet, s közel kerülhet a csillagokhoz. Mindig neki magának kell felépítenie ezt a magaslatot, természetesen verseiben. Ilyen magaslati világban rendezkedett be Takáts Gyula költészete is, a költő a verset magaslati pontjáról széttekintve figyelte az emberi világot, a napok múlását, a kis- és nagyvilág eseményeit. Takáts Gyulának volt egy valódi magaslati pontja is – a becehegyi ház, ahonnan nemcsak a maga szőlőskertjét látta be, belátta Balatonyörököt, a Balaton partját, mi több somogyi oldalt, a fonyódi hegyet. A becehegyi tornác szinte megfigyelő pontként szolgált, s a költő, félrevonulva a tópart nyüzsgő élete elől, felköltözve a nyári Balaton-part pezsgő élete fölé, fölényes szemlét tarthatott mindarról, ami odalent, a forgalmas fürdőhelyen, vagy éppen a túlsó part világában történt. Nem egyszer láttam őt távcsővel fürkészni a „lenti” életet, alább autók tülekedtek az országúton, autóbuszok öntöttek utasaikat a Szépkilátóra, gyönyörködni a túlsó csodás panorámájában, odafeletről mindez más méreteket kapott – a balatoni nyár ott kavargott a messzeségben, apró játékvonatok vonultak a mélyben, fehér vitorlások araszoltak a lassú hullámok között. A költő ilyenkor – a Tihanyi félszigettől a keszthelyi öböl – mindent áttekinthetett: kitérült előtte a Balaton partja, a tó, a messzeség. És innen, a becehegyi magaslatról, emlékezetben és képzeletben, bebarangolta egész Somogyot, ellátott a dráva-parti füzesekig, ellátott az Adriáig és a Mediterráneumig, benézett Itáliába és Hellászba. Látcsővével a tóparti kisvilágot fürkészte, lélekben maga elé idézte a messzeséget és a csillagokat.

Becehegy magasán igen sok költői mű született, és a becehegyi versek költője egyéni arculatú, gazdag szellemiségű tájat fedezett fel a tornacról (amely mindig a költészet bölcsője volt), midőn áttekintette az onnan megnyíló látványt, s bebarangolta a hegyközség rejtekeit, a régi pincék között kanyargó ösvényeket. „Nem köszigetek szirtjein, a dombok félszigetein,/ völgyek zöld tengere fölött/ fehérlenek a hegyközségi templomok.../ téglá és pelyvasár! Kéz-zel kent vályog századok/ meszelt, törékeny pajzsai” – olvasom *Egy ivánfai nait freskóra* című versét. Takáts Gyula a kövek mögött a történelmet kereste, a látvány mögött a táj múltbeli életét, szellemi hagyományait találta meg. Nemcsak a távolabbi múltban, a „történelmi jelenidőben” is, midőn Batsányi és Berzsenyi alakja mellé odarajzolta Egy József, Szabó Lőrinc és Illyés Gyula költői portréját, felidézve azoknak az íróknak, művészeknek az emlékét, akik munkásságukkal nemcsak kötődtek a balatoni tájhoz, hanem gazdagabbá is tették ennek a tájnak a kultúráját, hagyományait. A becehegyi látvány a szép harmóniát jelképezte, s ezt példázza a táj szellemi öröksége is, abban az értelemben, ahogy erről az örökségről a Martyn Ferencnek ajánlott *A múltból mindazt* című vers beszél: „Itthon vagy újra hát...Köszöntelek.../ Elhoztad s nézem otthonunk,/ mert mindig az marad a Rend/ A torzon át is mindig azt terem/ otthont a kéz, a mindig az sziklás parton...”

A balatoni és becehegyi versek költője széttekintve a klasszikus természeti környezetben, gyakran érezte szigeten magát. Gyönyörű szigeten, de mégiscsak szigeten. „Könyvvel a mellemen/ egy elhagyott házban, / kövek, felhők alatt/ fehérbe, zöldbe zárva, / befed a méz” kezdődik a *Kit keresek*. „Kerti szakadékok partján írok... (...) Tavuk tükrén, / – e millió világ szigetjével sugárzó térben - / eggyel több palack/ bukdácsol, mint a szívárványnyakú vadkacsa./ Bukdácsol az üvegyakú remény...” – fejeződik be *A Heszperidák kertjén innen* című verssorozat. E sziget-élményt és -hangulatot fejezi ki az *Új Thermopülé?* is, a költő egyik hangsúlyos verse, amely az emberiséget és a világot fenyegető katasztrófák árnyékát érzi a választott sziget és otthon felett. Erről a szigetről, a Becehegy mészkő fokáról, miként az imént már szoltottam erről, tágas panoráma nyílik, gyönyörű pannóniai panoráma, amely igazán alkalmas lenne arra, hogy megbabonázza a szemet és a szívet, rabul ejtse a képzeletet. Takáts Gyula mégis messzebb és mélyebbre akart látni annál a világnál, amelyet a becei panoráma bekerít. Délre figyelt, túl a fonyódi dombokon, túl Somogyon, túl Itálián, Hellász felé. Kései költészete arról tanúskodott, hogy korábbi „latinos”: derűsebb, harmonikusabb, érzékibb ihlete és intonációja után egy „görögös”: tragikus, nyugtalan, bölcselkedő ihlet és intonáció következett. A „görögös” versek, kivált a negyven darabból álló ciklus: *A Heszperidák kertjén innen* nem pusztán mitologikus utalásaikban idézték Hellászt, hanem életérzésükben is. Abban a tragikus és filozófikus hajlamban, amely az emberi élet változatait és folyamatait szereti kozmikus jelképekké tágítani.

A becei magaslaton töprengő költő „ kozmikus mítoszt” látott maga körül, akár kertjének köznapi dolgaiban: az évszázadok örök körforgásában vagy abban a történelmi múltban, amelynek emlékeit időnként napvilágra hozza az ásó – s amelyek azután szobáját fogják díszíteni: nem csupán emléktárgyak, inkább mitologikus jelképek gyanánt. Becehegy valamiképpen Delphi szirtjével azonosult, „Arktisz jege, Atlantisz álma” között helyezkedett el, a falon ketyegő régi porcelán óra kozmikus időt mért, a tóban, a múltban elsüllyedt eszmények és fogalmak rejlettek: „A mélyben, elsüllyed szobrok:/ ifjúság...szerelem,/ tökély...hatalom./ Üres ég ... és ...üres trónusok” – olvassuk a *A Heszperidák kertjén innen* zaklatott sorait. A szelíd pannon vidék sejtelmesen komorrá vált, rejtett tragédiák lengték be, mint a görög mitológia tájékait. A becei magaslat költője az elmúlás rejtélyét fürkészte, az emberi létezés dolgain töprengett. Személyes szorongások és történelmi meditációk nyomán kaptak megfogalmazást Takáts Gyula költészetének bölcséleti kérdései. Kérdések, melyek az emberi nem létének általánosabb törvényeire vonatkoznak, mintegy „ontológiáját” érintik. *A Korunk bűnőke* ennek az emberi létezés titkait s értelmét fürkésző érdeklődésnek és nyugtalanságnak adott kifejezést. „Az élet?... És miből!... S körül mi vesz?.../ A nyers anyag s a rendező?... (...) Vagy az marad?... János retentő jóslata, / amely elől új csillagra át.../ De mit vigyen?...És ki?...És hol az Ararát?” – hangzottak a költő nyugtalan, zaklatott kérdései. Ezek a kérdések adtak nyugtalanító „bölcséleti leckét” a költőnek, és filozófikus hátteret a becehegyi verseknek, amelyek ilyen módon nemcsak a látvány és az érzékelés költői minőségét mutatják, hanem a gondolatokkal küzdő költő lelki drámáira is rávilágítanak.

TAKÁTS GYULA

Balatonparton

Kosztolányi Dezsőnek

*Cseresznyefa. Kezemre permetez sok fehér szírom,
és én játékosan a vízre bullatom.
S a kék vizen, mint vén rizsbárka ring
a badacsonyi kőszállító hajó,
s fölöttünk balkan egy gém kering.
Zöld szittyó, színes vadkacsák.
A tóról balkritmusú zenék,
Mintha Po Csüi verset hallanék.
Szemközt az üvegégre karcsún
a Gulács finoman ível,
mint kis Fuzsijáma, lila lepleivel.
Napalkonyán a tó Sárga Tenger.
S a pókbáló, mint szűz japáni selyem
kopott ruhámra akad a kócsaglesen.
Fehér szírmok, sárga csodák,
fekete bárkák, bordó nádasok,
s az alkonyat rám úgy oson,
mint sárkányt leső gyerekre
egy kínai mese...*

Fürdőbáz, 1935

Balaton-parti lélek

(Két epizód)

Nyári kirándulás...

Valóban ennek örömét, gyermeki izgalmát élhettük meg Lellén, a múlt század hetvenes éveiben Farkas Ferenc Kossuth-díjas zeneszerző vízparti kertjében, otthonában. Éppen „Nyári kirándulások” című zongoradarab-sorozatán dolgozott. Ilyen cím akkor korszerűtlenül meglepő volt, hiszen a kortárs zene szeriális-szigorúságú korszakának éveit éltük, magára adó zeneszerző csak szakmai néven adott ki darabot a kezéből: „Organismi, Mikrostrukturák, Formazioni” – ezek voltak e megszokott elnevezések... Farkas Ferenc azonban igazi mester volt, Respighi tanítványa: őt a latin szellem, a pannóniák derűje, természetessége éllette. Ligetitől Petrovicsig jelentős zeneszerzők sorát tanította. Balatoni magányában látogattuk meg, hogy a zeneszerző életének, csöndes, mindennapi epizódjait filmre vegyük s beszélgethessünk vele.

Ehhez persze tizenöt-húsz televíziós munkatárs nyüzsgése kellett, mert „kisvasutat” építettünk a tó partjától otthona küszöbéig, hogy sétánkat a kamera kísérhesse, egy Volga nyitott csomagtartójába fészkelődött az egyik operatőr, hogy az autót követő kerékpárost, a boltból kora reggel érkező mestert a kormányra akasztott kis szatyrával megörökíthessük.

Igazi majális hangulat: Farkas Ferenc felesége könnyedén terített asztalokat a kertben, hogy ebédidőben a teljes stáb jóllakhasson gulyáslevessel. Persze egy pohár bor is járt a déli pihenőhöz.

Sétáltunk a parton, s a latin szellemről beszélgettünk. Mi is ez? Ő Vivaldit emlegette merészen még J.S.Bach csodájával szemben is. Mert Bach néha hosszú, túl bonyolult...Szőnyi István festőművészre hivatkozott, aki elpanaszolta neki a szakadatlan tanítás hátrányát: végül az ember már minden műben csak a hibákat, a javítani való dolgokat látja.

Kedves íróit, költőit, festőit sorolta..Latin szellem? A forma, az arányok tisztelete, a nagyképűségtől való mentesség. Ha valaki meglátja messziről Rómában a Szent Péter templomot – mondta – talán azt kérdezi: ez ilyen kicsi?! Ami bár óriás, nem hivalkodik a méreteivel. Törekvés az érthetőségre: világosság, a sokrétű és bonyolult dolgok tiszta rajzú felmutatása! Mozartnál is jelen van a latin szellem, nemcsak az olaszoknál, franciáknál. Webernnél is, akinek hallatlanul cizellált, egészen rövid lélegzetű, de nagyon tömör formái latin szelleműek. Vagy Gounod, akinek (nem operái) egyéb művei közt nagyon sok szép, arányos, kecses darab akad. És éppen egyházi zenéjében. Azután Fauré – alig ismerik nálunk. Különös módon a magyar népdalnak a szerkezete, ez a szigorúan, mérnökién szekesztett négysoros szerkezet nagyon is egybevág a latin arányokkal. Ha körülnézel a szobámban – sétánk már ide vezetett – a láda, a szuszék, a szökröny, ahogy Baranyában mondják, a népművészetnek szigorúan szimmetrikus fajtájából való. Van azonban olyan hajlam is, amelyik

ezt a merev szimmetriát megtöri. Példa rá József Attila népi ihletésű verse, a Betlehemi királyok... „Adjon Isten Jézusunk, Jézusunk / Három király mi vagyunk...” A „mi vagyunk” feleletét másodsor nem ismétli meg: ez teremt valami finom, játékos szimmetria-ellenhatást. Akár egy tálás, egy népművészeti remek, amelyiknek az alsó részén a két oldal szimmetriát ad, mégis a bennük ábrázolt virág-motívumok különböznek...

Tihany, délután, valamikor 1961-ben.

Húsz esztendőös feleségemmel vágtunk neki a meredeknek, föl Illyésék teraszához. Mintha színpadi gépezet emelne a föld alól föl az asztal körül ülőkhöz. Előbb csak arcunk, vállunk látszik: szemérmesen bólogatunk, majd tétlen ácsorogunk Illyés Gyula társasága kellős közepén. Alattunk a fél hegy, a fél Balaton.

Illyés rögtön segít zavarunkon. Egy kézmozdulattal megakadályozza, hogy udvarias hátrálással belelépjek az uborkás üvegbe s biztat: vendégségben azonnal enni kell, ez föloldja a feszültséget.

Máskor kettesben voltunk, a hangfelelevőről nem vett tudomást. Szabó Lőrinc látogatásairól szolt, itt, nála születtek meg a Huszonhatodik év ciklusának szép szonettjei.

– Valahányszor elkészült egy darabbal – újságolta Illyés egy friss hír örömevel az arcán – fölkapogott hozzám egy seprűnyéllel, hogy jöjjenek le: hihetetlenül boldog volt ebben a mély gyászban, valósággal repesett! Megrendítő az emlék is. Nekem volt egy nagyon rossz írógépem, a szalagjával soha nem boldogultunk. Ő is iparos fiú, én is, minden ügyességünket bele tettük, hogy összevarrjuk a szalagot, de az csak nem működött. Azért ő mégis legépelte a verseket, mert mikor elkészült egy-egy darabbal, ragaszkodott hozzá, hogy rögtön gépben, betű szerint lássa a verset, mert hiszen tudod, a vizualitás milyen hatással van a költőre: mintha már ki volna nyomtatva... És az élmény hatása alatt patakzottak szeméből a könnyek, de ugyanakkor hallva az én gratulációm, mert mindnyájan tudjuk, hogy milyen remekeket csinált, akkor ebben a gyászban is fölragyogott az arca és majdnem egy boldog állapotba került. Ilyen az élmény megcsinálása akár egy mélyen tragikus anyagból is

Néztük a tájat, hevesen sütött a nap. Ittunk egy pohárka bort is.

– Mint minden művész – folytatta a történetet Illyés – nagyon takarékos volt, saját ruháját nem koptatta Tihanyban, hanem volt nekem egy öreg macskóm, azt vette magára. Sőt, kikerestünk valami rosszabb inget és egyebeket is számára. Az embereknek általam sose méltányolt mániájuk van a nagy írók kegyeleti tárgyai iránt. Jó egypárszor jöttek ide: hát ebben a szobában írta azokat a megrendítő verseket? A ceruza nincs meg, vagy a papír, amire írt?

– Az nincs meg – feleltem – de a gatyá, amiben a legforróbb szerelmes verseket írta, parancsoljanak, ott van, most mosta föl a sógornóm azzal a macskóval a szobát.... Ezt senki nem méltányolta, itt a különös freudi kapcsolattal megállt a fantázia. Egy szemüveget, egy kalapot, egy noteszt elvittek volna, – ez humoros volt számomra mindig. Ha kimész, megtalálod a szerűben ezeket a szent ereklyéket. Ez nem kell az embereknek. A dárda kell, amivel Petőfit leszúrták, de úgy látszik Petőfi inge már kevésbé...

Mulattam Illyés iróniáján, ő is nevetett. Nem kérdeztem semmit, vártam, hogy kis csönd után újra megszólal. Igen, ezt tudom mondani szegény Lőrinc-

ról. Hát mit? Halat nem evett, bort nem ivott, a vajat, a zsírt és a mézet kanállal ette. Evőkanállal ette a zsírt. Már ezt, mint esztétikai érdekességet mondom, azt hiszem, ez közelebb vezet zsenijének megértéséhez...

– Nemcsak Szabó Lőrinc, hiszen megírtad Balaton könyvedben Gyula bátyám – szeretett vendége volt itteni házatoknak Eluard is –, igyekeztem e beszélgetés lendületét támogatni még..

Illyés elkomolyodott, de kedvvel folytatta.

– Szomorú események után jött ide. Meghalt a felesége. Ez mélyen lesújtotta, abba is akarta hagyni az írást. És mivel amúgy is megint anyagi gondjai voltak, pénzt kellett keresnie, rádióelőadás sorozatba vágott bele. A te szakmádba... a Partizán üdülőben kapott szobát, de írni mindig ide jött Eluard. És Ika kislányként vele játszott. Ott van a távoli árnyékszéknek az ajtaja, azt kinyitotta s mivel nekem volt egy légpuskám, hát napközben Ikával versenyt lőttek. Fölrajzoltak egy kört az ajtó közepébe, s ezzel szórakoztak. Madarat, élő állatot persze nem akartak lelőni, ellenben, minthogy a felső kertben rengeteg gyümölcs volt, Eluard azzal szórakozott – két komoly munka közt pihenésül –, hogy légpuskával lelőtte a gyümölcsöket. Valahányszor lelőtt egy őszibarackot, nagy diadallal hozta be, és azt megettük. De lassanként az őszibarackok elfogytak. Abban az évben én tréfából dinnyetenyésztéssel kísérleteztem, sárgadinnyével. Itt a hegyen ez nem terem, illetőleg ököl nagyságú kis dinnyék termettek. És Flóra, hogy mégis valami lelőni valót adjon neki, ezeket a dinnyéket felakasztotta a fára. Másik fára, természetesen. Eluard lelőtte a dinnyét s ámulva nézte. Köztudott: egymást ugrattuk, tréfáltunk folyton. Hát dinnye a fán?! – kérdezte. Mondom: ugye Micsurin... az új, nagy vívmányok... Rögtön elhitte. Nálunk Franciaországban a dinnye inkább a földön terem – mondta csöndes tanácsként is. Flóra azt hitte mindez csak tréfa s csak valami gyümölcs kell a fára s mikor a dinnyék is elfogytak, uborkákat akasztott fel neki valamelyik fára. Hát ez mi?! – képedt el Eluard – Tihanyban az uborka is fán terem?! Akkor ébredt rá a tréfára s rájött, hogy Franciaország és hazánk közt azért mégisincs olyan óriási különbség s nem valamiféle elvarázsolt faluban él hetek óta. A franciák nagyon jól érezték magukat nálunk általában. A magyaroknak a játékos, a szomorúságban is könnyedségre hajló beszédmodora nincs meg a németekben, sem a csehekben, nincs meg a körülöttünk élő népekben, de megvan az olaszokban, a franciákban és azt hiszem a lengyelekben. A tréfás, könnyed hang, az ostoba előítéleteknek azonnali kifigurázása, minden tekintélynek a fölfricskázása, ahogyan a Tamási Áron írásaiban mondjuk az erdélyi magyar parasztok: csipkelődve, finom, szellemi kardvívásra hajlamosan váltanak eszmét: ez a franciáknak és a magyar szellemi életnek is örökölt, majdnem azt lehet mondani ilyen góbészerű sajátossága. Aminek az alapja szerintem igen értékes dolog, mert akinek őszinte érzélem van a szívében, az nehezen tudja azt közvetlenül kimondani, a szemérem tartja vissza.

Kiittuk a maradék bort. Illyés lekisért a lépcsőig. Párás idő volt, tengernek kellett látnom a tavat.

Távol a fényes víztükör

Közlelről csak a nyári Balatont ismerem. Ha elautózunk mellette más évszakokban, szívdobbanás kíséri a látványt: ott van! Az ilyeneket persze lenézik az iga-ziak, akik minden évszakban látják, akik például láttak-hallottak rianást – én azt csak Jókaiból ismerem. Egy-egy futó látogatás a patinás Füreden, – hallo-másból ismert Anna-bálok, (az én generációm legfeljebb diákbálba járt, (sötét-kék szoknya, fehér blúz) – Melyik volt jobb, ki tudja? ?

Cserkészként, – amennyi időt adott 1945 után az élet,– két hét táborozás Alsóörsön, kiscserkész Csúthy Ilike azt mondja: Hát ez meg mi az égi csuda? Éjszakai rémüldözések őrségben, fát vágunk, bibliázunk, főzünk, fürdünk, és pe-csenyére égek. A hetedik gimnazista osztállyal elhagyott házban egy hét – első levél egy fiútól. S megint egyetemi tábor, akkor tanultam meg úszni. Úsztam is, nem túlságosan messze a parttól, de elég messze, hogy megküzdjem a vízzel a partra jutásért, befelé fúj a szél, húz a víz. Fejemen buknak át a hullámok. Félek, de ki tudok úszni. Pedig ez egyébként gyengéd víz, selymes, lágy, langyos anyaöl.

Balatonnál felnőttként? Üdülők, Széplak, Szabadi, isteni szakács az Akadémia-üdülőben, fenyők, béke, csönd, napsütött, mámoros gyerekek, „Komám-asszony, hol az olló”, csillagszemű nagymama futkos, ő is gyerek. Vagy áthajó-zunk Siófokról Füredre, aztán vissza. Hálás vagyok a sorsnak, mert boldogok. De *mások* szörföznek, *mások* vitorláznak, *mások* teniszeznek, *mások* táncol-nak. Nem az én világom. Én a Dunán, a Tiszán, a Rábán hajózom kenuval, kajakkal, hetekig sátorozunk. Napfényben, esőben, szélben, küzdelemben.

Mégis: megrendítő látogatás Sajkódon a keserű Németh Lászlónál, sokad-magammal Tihanyban Illyésnél, rám kiált: ne nézze ezeket a ronda kritikuso-kat, nézze a Balatont! Csillog sötéten, messziről nézem.

Badacsonyan Tatay Sándor vár a vonatonál, hogy meséljen nekem Weöres Sándorról. Milyen nagyszerű film volt a *Ház a hegyen!* Ez a megejtő Badacsony, és a tündéri Tatay. Odalent borzong a Víz.

És ó, a nagy, gyönyörű konferenciák, a Berzsényi Társasággal, Keszthelyen, a kas-télyban, nemzetközi írókonferencia 50 évvel Trianon után, felejthetetlen Király Ági nagyasszony szervezése; messziről látszik a fényes víztükör. Georgicon, magyar múlt, Festetits, ide látogatott Berzsényi, mikor a lovát kicserélték, de visszavitte! Fenék-puszta, az anyai család ihleti Széchenyit *A lovakrúl* írására; Somogyjád, Marcali, Nikla! Koppány vára, Somogyvár. Ez Takáts Gyula szülőföldje, meg a Kisbalaton, a lápos, és a győri Becé hegy, ahogy ő elnevezte. Kéklő szőlők, mandulás, fenn Csú-Fu-Gyula üvegkalkitka-háza. Malomkő asztala, jó bora. Csak azt issza, mióta él. Rágcsálni dió. Mielőtt felmennék, látni a vizet az útról. Igézetes, és csábító. Nézzük messziről.

És József Antilla Szárszóján látjuk, útban az SDG telep felé, református értel-miségi konferenciákra. Törjük a kemény diókat, óráról órára, napról napra. Víze menni nincs időm. Lehet, hogy most is félek? Megyek a vasútállomásra, keresztül a síneken, a parthoz. Itt ment akkor ő, át a tehervonat vagonjai közt. Nézem a vizet az unokámmal.

Legtöbbet Szabadin nézem, tört alsókkal, begipszelve. Betegállományban, nem tudva, hogy szabálytalanul, jól ellátanak, pedig otthon kellene ülnöm szabályosan, ellátatlanul. Ebédnél nincs itt Gábor, az asztalszomszéd felszeleteli a húst, a kisgyerekek felkötött karral utánoznak. S ülök egész nap a parton. Nézem a vizet. Reggel-délben-este. Reggeltől estig. Hogy változik a színe, fodrozása. Mészöly, Egry és Bartha László. A zöld minden árnyalata, arany, ezüst, rózsaszín, kék, fekete és fehér, a fehérben feketén rajzolva a horgász stégek. Kék üvegbúra fölöttem, vagy fekete kalap, apró molyrágta lyukakkal. A nagy lyukon a szél befúj. A szeles Balaton-parton lehet a legjobban leégni. Ha égnek a lámpák körben a parton, van, ahol ellátni a másik oldalra is. Akkor otthonos. Hosszban végtelen, mint a tenger. De kőpereme van. Évtizedek óta nézzük: él-e még. Mi lesz vele és mi lesz velünk?

Koszorú

In memoriam Marsall Balázs

*A víz.
Magzatvíz lágy ringása helyett a téboly.
Órjöngő, kéjgyilkos víz, végtelen.
Átok a vízre és átkozott legyen a szél.
Hová volt írva a balál
mosolygó szemedbe, játékos arcod ívébe
lányos, lány fekete hajadba, vagy
rajzos szád sarkába, amiről
alighogy felszáradt az anyatej?
Te szép kis fiúarcodat
csillagként hordtad fejünk felett
gyermeki kedves szavaid ezüst bajók az éjben.
Mi lesz velünk, mert mi lett veled
hideg és merevvé változunk mi is.
Ártatlan illatok körülötted, lilimé.
Ha voltak bűneid, mind lemosta a víz.
Szörnyű keresztvíz, születést visszacsináló
de lehet-e meg nem történtté tenni az életet?
Te Legszebb Élet, Tökéletes Gyermekek, Fekete Lilium!*

*

*Parte-cédula. Gyűrűk s galambok helyett
két egymást metsző fekete vonal.
Kis Balázs, minden reggeli látomás
Az arcod, az élő s a mostani.
Vízitündérek vőlegénye
nádasban nádírigó
micsoda szél repített repülni-való tiszta lélek
anyacsókkal tapasztott fészkekből
micsoda vitorlás repített oly
látbatatlan messzire? –*

*Micsoda céda nő ragadott el a mélybe
zárta magába testedet
milyen szelek fújtak felbők fölé
kis mosolyoddal szád körül –
te, mindent fölfogó érzékeny lemez
milyen jeleket írtunk rád
hogyan olvassák a csillagok? –
Kis Balázs
végül ringatott, ugye, a víz
s mosolyogsz ránk a tulsó partról.*

*

*Uram, tekints a síró anyára
tegyél valamit vigasztalására
testét fátyladdal beterítsed
kesergő szívét csöndesítsed. –
Ó Uram, irgalmazz nekünk
ne próbáld rajtunk fegyvereidet!*

Ifjúság múltán

(In memoriam Fodor András)

*Magába fogadta
az ósaszony, a víz.
Ölelés volt, kívánt, s elfogadott.
Férfiúvá érett mátká fogadása.
Menyegző, mennybemenő.*

*Nem sokkal előbb magnós felvétel,
otthon, de más hang, más légkör.
Fáradt, öreges, zavart.
Vége az ifjúkornak?*

*Akadémikussá avatás maradék süteménye,
most sem magáról beszél
az örök diák, ki
mélységből kilábolt,
a Legnagyobb titkait kutatva
verset, eszmét és zenét.*

*A Balaton nem víz.
Kirké maga!*

Szárszói napló

Néha-néha apámmal tölthettem az őszelőt Szárszón. Kedvenc időszaka volt ez. A nyaralók hazautaznak, az utca egy csapásra kiürül, csak a cicánk bóklászott a házak között. Van is egy vers 1958 szeptemberéből, amelyben egyszerre idézte az ősz és az elmúlás békességét:

*A teljes csönd! ahogy az idegek
buzalán átsuban, mint telefondrót-
buzalokon a szél, s a víz felett
hozzá ez a valószínűtlen, oldott*

*kékség, és a tó rezzenéstelen,
ezüst tükre a kora délutánban:
ez már szinte a végtelen,
az örökkévaló az elmúlásban.*

*Mert elmúlás ez: mikor a forgás
mintha megállna, s kitárul a pompás
látóbatár. Úgy érzed, óriás*

*lettél benne. – Ám egy perc, és riadtan
banyatt dőlsz. De ebben a pillanatban
csak boldog voltál, semmi más.*

(Szeptemberi csönd Szárszón)

Ült a kertben annál az asztalnál, amely a nagymamától maradt meg (1941-ben vásárolta a szárszói házat). Valaha fehér lehetett, de az évek során lepatogzott róla a festék, és szürkébe öltözött. A szalmaszék is megérezte az idő múlását, ahogy a kerti almafák is, amelyeknek termése egykor kosarakban utazott a fővárosba.

Ült és dolgozott. Verset, elbeszélést, regényt írt. Körülötte az ihletadó Balaton, a romladozó ház, amelyben *Esti gyors* című regényének főhőse élt családjával, a „gyógyszerész úr” – így szólították a piacon, s nagyokat nevettek, amikor a hátsójukba csipentett.

Amikor a nap delelőjéről nyugatnak indult, félbehagyta a munkát, fürdeni indult. Réges-rég nem jártunk már a „nagy strandra”, ahol nyáron zene szólt, és hatalmas meccseket vívtunk a homokban. Maradt is egy képem róla, amint fűgén inalt a labdával. Gimnazista korában atlétaként is jeleskedett:

*Később atletizáltam. Tűrhető távolugró
voltam, és a legjobbak egyike a százas
gyorsfutásban, több érem birtokosa, versenyek
győztese, valamint az iskolai négyszer
százas staféta tagja, szépreményű
sprinter.*

Ahová fürödni jártunk, egy megviselt fára – mára ezt is kivágták – terítettük a köpenyünket, s élveztük az őszi Balaton simogatását. Szeme fölé emelte tenyerét, s átnézett a tulsó partra, ahonnan csendes időben hallhattuk a mozdonyok dübörgését és a vonatkerekek kattogását. Sorolta a községeket: *Udvári, ... Akali, ...* Ez utóbbit érezhető melegséggel ejtette ki: az akali bor volt a kedvence. Esténként elüldögéltünk egy-egy pohár mellett; ilyenkor a múltról beszélt, a barátairól, fegyvertársairól, és hevesen ostromozta az időszerű kultúrpolitikát.

Délutánonként végigsétált a falun, üldögélt az állomáson. Talán arra a vendéglőre gondolt, amely egykor a kis állomás mögött működött. Itt tervezgették az *Ezüstkort* SÓTÉR ISTVANNal, THURZÓ GÁBORral, miközben zene szólt, és a térség közepén táncosok forgolódtak a magasított betonon.

Minden évben megnéztük JÓZSEF ATTILA sírját, utóbb a sírhelyét. Kisgyerekként megcsodáltam a kerítés melletti sírhantot a kopjafával, mezei virágokkal és a tömérdek katicabogárral. Aztán exhumálták, pontosabban áttemették a költőt, és Szárszón növekedni kezdett a legendája: díszes temetésről, fúvószenekarról és minisztériumi nagyságokról szólt a fáma, és kezdtek szaporodni kítűnő barátai, akik *Attilának* nevezték.

Egyszer azt a feladatot kaptam a *Vigiliától* – aminek Sík Sándor mellett organizátora apám volt -: keressem meg a költő életének még élő tanúit.

A mai múzeumban, ahová telente felköltöztek a nővérei, s ahonnan ő is halálos útjára indult, élt még HORVÁTH NÉNI. Amikor JÓZSEF ATTILÁRól kérdeztem, töprengve nézett maga elé. „*Furcsa ember volt – mondta aztán –, esténként egy kés pengéjén tükröztette a holdat.*” Kis gondolkodás után hozzátette: „*A bolond hozta a balálbírét.*”

A bolondot ismertem. Száritott babból készített lánc csörgött a nyakában, és mindig fagyalutra kért pénzt. A költő holttestét hatalmas térképpel takarták le. A térkép ott függött a régi állomásépület falán: nagy hirtelen azt kapják le, hogy befedjék a testet.

Hazamenet apám megállt a kertben a diófánál. Ujjai között megdörzsölte egy-egy levelét, s látható élvezettel szimatolta. Ilyenkor nem illett zavarni; szobájába húzódott, vagy a kertben figyelte az útján haladó holdat.

*A nyár tündökletes tűzijátéka végetért.
Az ég üvegszerű, a víz már szeptemberi kék.
Napról napra áttetszőbben zöldek a nyárfák,
s alig van énekes madár.*

*Este a csönd búsen tapintható. A telibold
fölszáll a fák fölé, nyugtalan fehérség
szítál, s könnycseppnyi: gyönygybázfényű tó remeg,
ahol a sínek összeérnek.*

(Nyárutó Szárszón)

Szívesen sétált át Földvárra vagy Szemesre. Földváron SZABÓ LŐRINCet emlegette. Ő nem sokkal halála előtt meglátogatta apámat. Kikísértük az állomásra; fehér, rövid ujjú ingben integetett a vonat ablakából. Aztán eltűnt az örökkévalóságban.

Néha-néha elment a földvári mólóig, és tünődve szemlélte a hullámokat, amelyek irodalmunk egyik remekét ihlették. Szemesre Öszödön át mentünk a parti úton, a tócsákat kerülgetve. Megálltunk a kápolna mellett, ahol sohasem mondtak misét, Szemesen azonban igen. Már nem emlékszem, hogy a helyi plébános már akkor is négy község gondjait vitte-e a vállán.

Szemes felé néha betértünk a ferencesek üdülőjébe; kettő is az övék volt. Egyikben nyaranta néhány napot töltött SZABÓ IMRE püspök; nagyon kedves ember volt. Ám nem az ő kedvéért tettünk látogatást, hanem a zenész TAMÁS ALAJOST kerestük meg. 1967-ben azonban hiába mentünk:

*A szalvia virít még. De zárva mind az ajtók,
ablakok,
a visszabököl a csendtől, ki a kapun benyit.
A tornácon nem vár a jóbarát, aki nyaranta itt
lakott.
Holnap délután temetik.*

(Gyászjelentés)

A Szemesre vezető földút mellett, a síneken olykor elhúzott egy vonat. A túloldalon szinte végig erdő rejtette titkát. Mi a Posta – ma Ady Endre – utca utolsó előtti házában nyaraltunk; még egy ház, és következett az erdő, amelyet ugyanúgy kivágtak, mint a Posta utcai fasort. Apám olykor hóna alá vágta valamelyik molyrágta takarónkat, és jegyzetfüzetével, tollával leheveredett az erdő szélén.

*Június. Fekszem az erdőszélen a fűben, de már
nem érzem a régi rajongást.
Fülemülék szólnak a lombban, és néha, távol, a
völgyben egy sárgarigó.
Délután négy; melegen süt a nap még,
de szemközt már a gyöngykék párában áll a begyoldal,
és itt is egyre nyúlik az árnyék.*

*Hangyák kúsznak a fűben, karomra másznak,
csápjaikkal tapogatnak,
mintha már nem is élnék.*

(Erdőszél)

Amikor halála előtt kötettervet készített, hogy összegyűjtött verseit megjelenesse, legtöbb szárszói költeményét *Ithakában* címmel rendezte ciklusba. Megfásult Odysseusként húzódott vissza Szárszóra, ahol valóban otthonára talált, hiszen ismerték és szerették az itteniek is; halála után utcát neveztek róla, s a házat emléktáblával jelölték meg.

Avató beszédet FODOR ANDRÁS mondott, s Bece-hegyről átrándult az alkalomra kedves barátja, TAKÁTS GYULA is.

Rokonlelkek voltak. Mindketten a Balaton mellől szemlélték a világot. Tetek-vettek kertjükben: Gyula bácsi szőléjét gondozta, apám az almafákat és a málnát szemlélte féltő gonddal. Tudták, hogy egy titokzatos szál kapcsolja őket össze.

Erről írta apám *Becére* szóló versét:

*Közeledik az ősz: kezdődik a balak
játéka már, Gyulám! A vízből kis ezüst
villanás csap föl és csobbanva elmerül,
bugáját bontja már a nád,*

*s az égen párosan szállnak a vadkacsák
nyugatnak. Aki már jó pár nyarat megért
e tájon, ismeri jeleit, s tudja, mit
várjon még, ha a hajnalok*

*lebűlnék hirtelen, csillag hull éjszaka,
s lent már északnyugat felé a Göncöl is.
Almánkat ideje kosárba szedni most,
nehogy megfúrja fönn a sok*

*mobó darázs (abogy sokféle kór sunyi
furdancsa szokta ért korban a testet is),
s kinek szőleje van, nézheti már korán
érő saszlája gyöngyeit,*

*s a rizling tömörebb fürtjei zöldesarany
csillámát a napon. Prést, hordót takarítsz,
gondolom, maligánt jósolsz s pince előtt
bogrács-helyt keresel, Gyulám,*

*mert irtad, szüretig Becén maradsz. Maradj!
s élvezd az ősz mustízú melegét.
Ráérünk zsémbesen tűznél gunnyadni majd,
ha „minden bús teelésre dőlt”.*

Halála előtt apám elbúcsúzott Szárszótól:

*Leszedtem az utolsó három almát a fáról.
Tavaszig bizony, kedves, búcsút veszünk a háztól,
s a kerttől is. De majd csak kibírjuk a telet,
kézenfogva. Te velem, én veled.*

(Szárszó utoljára)

A tavaszt már nem érte meg. De odafentről bizonyára elégedetten szemléli a szárszói kertben hancúrozó unokáit, s ha Szent Péter engedi, időnként koccintanak a Bece-hegyivel.

Szőlőmet kivágom

*Álmomban hányszor szüreteltem,
s álmomban
hányszor folyt el a borom!
Vagy a tőke maradt szedetlen,
s a bordó is összeszáradt
olykoron.*

*Csburgott a must világnak,
s én csak
búztam a prést...
Szüretelnem kellett mindig
valamiért.*

*Most már maradék borom is
ingerel –
érezem rajta más mirigyei nedvét.
Ha jobb is, mint a szomszédoké,
boromtól
szabadulni szeretnék.*

*Már a fejsze ím
a tőkékre vettetett...
Szőlőmet kivágom,
nem érek több szüretet.*

*Bort másnál iszom, vagy
jó pénzért veszem.
Én így is nyerek, az egész
ráfizetés volt.
De Istenem:
mit nyersz Te az ilyen
üzleteken?*

(Szigliget)

Fordított arányosság

*A tengert az emberek sírják.
A tavakat az istenek.*

Vízpart

*Kavics kacsázik.
Kacsa
kavicsos parton
tipeg.
Lúdtalpam ázik.
Hápgog a nyárfaliget.*

*Hat lúd gereblyézi,
a betedik nézi
az árpatalló-vizet.
Nézem
a betediket.*

Lám, hattyútollú!

*„Csak hát,
ha lúd,
minek?!”*

*Agyagtól sárgul a víz mint a talló,
s mint a talló, bök.
S felézsizszeg.
Gágint ez, s penész-zölden lebulló
helypénzt fizet.*

KAISER LÁSZLÓ

Több volt a tó

*Önmagánál több volt akkor,
több volt, mint víz és napmeleg,
több volt, mint a csobbanások
s habokban derűs emberek.*

*Több volt a tó, mint önmaga,
talán maga a kegyelem,
bullámoknak ölélése:
partok között a végtelen.*

*S túl a vízen, túl a parton
– mindenki onnan érkezett –
egy korszak hordta szennyesét:
hazugságot és végzetet.*

A tengerúszó

Csodálkozom, hogy Jókai nem írta meg. Pedig regényhős volt, a legkalandosabb életűek közül – Jókai álomi hősei közé illő.

1846-ban született, bölcsője mellett Széchenyi István állt. Ügyvéd édesapja, Székelyhídi Szekrényessy József ugyanis a legnagyobb magyar közvetlen munkatársa és jó barátja, aki 1848 előtt, „Széchenyi István gróf némely terve” címmel könyvet is ír. Korábban, az 1830-as években több vígjáték szerzőjeként szerez nevet magának.

Az apa Pest városának első közjegyzője, a Nemzeti Kaszinó és a Pesti Lovas Egylet első titkára. A szabadságharcból – Széchenyi követőjeként – kimarad, így működhet 1849 után ügyvédként. Jogi tudását az önkényuralom üldözötteinek szolgálatába állítja: nagy körültekintéssel, megfontolt, diplomatikus érveléssel emberéleteket ment.

Egyébként a fürdőélet népszerűsítője, ő maga két fürdőnek, a Rudasnak és a Császárnak is bérlője az 1850-es években. Itt tanul meg úszni Kálmán fia, aki képes reggeltől-estig, faltól-falig hasítani a vizet.

Az anya soproni polgárcsalád sarja: több kötetet kitevő naplója, amelyet még leány korában kezd vezetni, irodalmi kuriózum. Egy érzéseit, érzékiségét bátran vállaló nő gondolatai a szerelemről, a házasságról, az életéről. Szerelmi házasság az övék: Schlachta Etelka hűséges, jó asszony lesz, aki kilenc gyermeket szül és nevel fel. A kilencből öt fiú, négy lány.

Mindegyik tisztos, nyugodalmas polgári életet él majd – kivéve a harmadikként született Kálmánt. Ő egy folytatásos kalandregény hőseként járja az európai fővárosokat, országokat és a kontinenseket.

Ha hűsz esztendővel korábban születik, minden bizonnyal a szabadságharc harctereinek huszártábornoka. Így azonban csak 1866-ban köt kardot. A porosz-osztrák háború zajlik: hűsz évesen ott terem a königgrätzi ütközetben. A porosz-francia háborúban a német seregben harcol, önként, virtusból, jobb kitérni előle. Bár a nevét nem tudják kiejteni – hogyan is tudnák –, a harcmezőn félni megtanulnak tőle.

1873-ban Hispániában tűnik fel, Don Carlos trónörökös seregében. 1875–76-ban osztrák békefenntartó katona Dániában. Itt értesül róla, hogy egy bátor angol, bizonyos Webb kapitány átúszta a La Manche csatornát. Nosza edzeni kezd ő is, szabad idejében a dán szigetek között úszkál, majd a jéghideg Északi-tenger vizében megekerüli Helgoland szigetét.

Dániából még ebben az esztendőben áthajózik Amerikába, de ott éppen csak körülnéz. Megtudja ugyanis, hogy kitört az orosz–török háború. Szekrényessy Kálmán hamarosan ennek a háborúnak rettegett dzsidás-kapitánya. A törökök oldalán látjuk, dzsidás kapitányként – hosszú nyelű, kétélű lándzsájával széleseben nyargal a harctereken. A véres ütközetek szünetében szín-

játékokat ír, rajzol a vázlatkönyvébe, és masinájával fényképezi a Balkán néprajzi érdekességeit. Felüdülésként kísétál a tengerpartra, úszódresszt ölt, beleugrik a vízbe. Mintha jobb dolga nem akadna: még 1876-ban átúszik a Boszporuszon. Bár a törökök sem egykönnyen ejtik ki a nevét, harsogják éljenezve. Mégis elégedetlen magával. Egy esztendővel később visszatér a Boszporuszra. Az európai partokról átúszik az ázsiai partokra, majd pihenő nélkül vissza Európába.

Még ebben az évben útra kel, hogy átússza a Szuzei-csatornát. Hazafelé jövet útba ejti Gibraltárt –, már régebben tervezte, hogy átszeli a szorost.

De ez csak bemelegítés.

1879 augusztusában – egy berlini fogadás után – a Bodeni-tó bajorországi oldalán beleveti magát a tizenhét fokos vízbe. Nagy összegekben fogadnak rá, hogy a tó feléig sem jut el. Különösen, hogy bejelentette: úszás közben sem folyadékot, sem táplálékot nem vesz magához. Hét óra huszonhárom percnyi úszás után éri el a svájci partot – mindenki veszített, aki ellene fogadott.

De hol nem úszott még a kontinensen? A szentpétervári bálteremben eszébe jut: hát, odahaza! A Balatonban. Hogyan feledkezhetett meg róla?

Irodalmat kedvelő ember lévén tudja, hogy a Balatont Pálóczi Horváth Ádám, a tizennyolcadik századi poéta nevezte el Magyar tengernek, ismeri az általa szerzett verset is, amely báró Hompes-Boldheim angol mágánás kalandjairól számol be.

A báró, még 1787-ben Balatonfüreden időzött, és egy nyári napon ladikkal bevezett a tóba. A csónak, lyukas lévén, süllyedni kezdett, mire a báró „Mind den ruháját hirtelen lehányja a nyakából,/ Elveti az evezőt is, és kiugrik a fából...”

Abban az időben törvény tiltja a tavakban, folyókban való fürdőzést, nagy szenzáció tehát, hogy valaki tempózik a vízben, majd anyaszült meztelen mászik ki a füredi partra. A báró ruháért könyörög, bolondnak nézik: „Kéntelen volt amaz első ártatlan öltözetben/ Kiszállni a sok piperés-ruhás gyülekezetben/”, ahol „A szemérmes kisasszonykák szemeiket befedték,/ Csak az árnyék-tartón által az ujjok közt nézegették” a szerencsétlent.

Egy századdal később Szekrényessy Kálmánt már nem fenyegeti ilyen veszély. Úszásának hírére több ezren utaznak Siófokra és Balatonfüredre, legnagyobb számban éppenséggel hölgyek, kisasszonykák, asszonyok.

Mind látni akarják, ezt a harmincnégy éves, hatalmas bajuszú, apollói természetű férfit, az aranyzinóros mentés tisztet, csatamezők hőstét, báltermek híres táncosát, tengerek, tavak meghódítóját.

Szekrényessy Siófokon nyilatkozik az újságíróknak:

– Hazafias kötelességemnek tartom e távúszás által a Balatont ösmertebbé tenni!

1880. augusztus huszadika. A tizennégy kilométeres távot – az első Balaton-átúszóként – hat óra negyven perc alatt teljesíti. Siófokon kétezren integetnek utána, Füreden háromezren várják.

Úgy száll ki a vízből, mintha csak megmártózott volna. Pedig augusztus utolsó napjaiban elborult az ég, a víz tizenkilenc fokosra hűlt. Erős szél fúj, a tó közepén méteres hullámokat vert.

A Balaton-úszó fehér fürdőlepelbe burkolózva integet a hódolóknak. Ragyogó szépség lép oda hozzá, dús virágcsokorral köszönti a bajnokot. Ránéz a lányra, még nem tudja, hogy Rapravetta Margitnak hívják. Az olasz király unokahúga. De nem ezért kéri meg majd a kezét, hanem azért mert az első látásra egymásba szerettek.

Jókai ezt az úszást, ezt az érkezést sem látta? Pedig Füreden állt a villája.

Talán úgy vélekedett ő is, mint Mikszáth Kálmán? Úgy tetszik, az ilyen kivételes sportteljesítményt akkoriban a szellem emberei még nem értékelték. Mikszáth ekképp fanyalog a Pesti Hírlap hasábjain:

„Szekrényessy a Balatont úszta át. Órákon körösztol ott lubickolt a nyomorult vízben, s mégsem változott sem csukává, sem durbinccsá – pedig megérdemelte volna. Mert amelyik ember ember, ne kívánczozzék békának.”

Szekrényessy Kálmán egyébként nem időzött sokat Balatonfüreden. Nászút Itáliában, aztán Pegli és Genova között átszeli a Genovai öblöt. Időnként hazalátogat: még háromszor ússza át a magyar tengert. Utoljára negyvenkilenc éves korában.

Ideje már odahagyni a nagy vizeket. Egyre kevesebb úszás tengeröblökben, tavakban, folyókban, egyre több futás, magasugrás, diszkoszvetés. A szárazföldön is bajnok. Egyhuzamban negyvennégy atlétikai versenyen indul, negyvennégy győzelmet arat.

Közben a levegőt is meg akarja hódítani. 1877-ben már szerkeszt egy repülőgépet, még nem tud vele fölemelkedni. 1895-ben új gépével már öt percet repül. Egyáltalán nem melleleg: ő az első léghajózónk is.

Jókai figyelmét ez sem kelti fel.

Ismerhetné pedig Szekrényessy Kálmánt akár a redakciók világából is. Mert hősünk, megállapodván újságírásra, szerkesztésre adja a fejét. 1873-ban megalapítja az Igazság című független napilapot.

Később ő indítja útnak az első magyar sportlapot. És írotársa is Jókai Mórnak, ha nem is érhet fel a fejedelemhez.

Azért mégis megírt tucatnyi regényt, beszélt – azaz novellát –, útirajzot, még dráma is fűződik a nevéhez. Jobb írónk van nála nem egy. De melyikük mondhatta el magáról, hogy végigharcolta az európai csatateret, hogy a tengerekben és a magyar tengerben ficánkolt, hogy egyúttal repülőgép-konstruktor, sportklub alapító és atlétikai bajnok is?

Nem beszélve arról, hogy minő hódítója a nő szíveknek. Csak a romantikus regények hősei győznek úgy, mint ő – mindenütt.

A halált azonban ő sem tudja legyőzni. Szilveszter napján búcsúztatták, 1923-ban. Múlt decemberben, halálának nyolcvanötödik évfordulóján utódai, tisztelői újra temették a Fiumei úti nemzeti sírkertben. Nem messze Jókai Mór síremlékétől.

Jókai nem írta meg őt – de van igazságszolgáltatása a sorsnak. Végül mégis csak egymás mellett alusznak ők ketten.

Az álomi hős és a nagy álmodó.

Fekete kövek

(Regényrészlet)

A reggelek, ha az ember nyaral, mindig korán vannak; különösen, ha későn ért véget az előző nap. A reggelek mindig csodálatosak, ha az ember nyaral, még akkor is, ha rossz idő van. A reggelek mindig új ígéretekkel bírnak, ha az ember szabad. A reggelek csak akkor rosszak, ha nyaral is az ember, de el kell válni attól, akivel nagyon jó volt éjszaka. Így volt ezzel Iván is másnap. Ugyanis Lea a korai vonattal visszautazott Pestre. Mint mondta, úgy lógott le hozzá, csak egy éjszakára. Munkahelyi elfoglaltságaira hivatkozott, és Iván hitt neki. Hinni akart. Pár nap múlva úgyis találkozna, vége a szabadságának.

A következő napra várta barátait, és ez elterelte a gondolatait. Lesz dolga a kikötőben, elő kell készíteni *Firnét* az útra. Ki kell almolni, és a rekeszt feltölteni némi itallal. Persze az régi szokás, hogy a vendégnek nem illik üres kézzel érkeznie. Legalább mindegyikben egy palack legyen, s ha lehet, ne málnaszörppel tele. A ténykedés a hajón jótékonyan kiüresíti az ember fejét, elfelejti a világ dolgait, csak a feladat köti le a figyelmét.

A hajó egyébként is olyan, akár egy szőlő. Mindig van rajta valami, amit meg kell igazítani, reparálni, átkötni, takarítani. Ha jó szél van, nincs az a vérbeli vitorlázó, bármennyire is szükséges lenne, nekiállna takarítani vagy mást szöszmötölni, még ha bokáig is járna a cockpitben, a koronadugókban. Erre való a „Flaute”, a szélcsend, amit vagy a vízen szenved el, vagy ki se fut, s a kikötőben teszi a dolgát.

Az idő megjavult, és hiába volt augusztus 25-e, délfelé úgy sütött a nap, hogy lekíváncozott a pólója. Már túl volt a „csiszikelés”-en, ami a fedélzet gyökérkefével súrolását jelentette. Mosószeret nem illet használni, meglátszik a vízben is, így hát alapos, térden csúszos kétkezi dörgölésről volt szó, újra és újra leöntve a dekket.

A taton üldögélve, egy üveg sört kortyolgatva elégedetten szemlélgette munkája gyümölcsét, mint fehérlik a hajója. Enyhe szél lengedezett, a mólón egy matróztrikós ember a viharkosarat félárbocra húzza. Azt jelentette, hogy feltámadhat a szél, s abból bármi is lehet. Front után ez ritkán esett, különösen így augusztus táján.

– Csaó Rozmár! – hallotta a partról, s amint hátrafordult, ott látta vigyorgó barátait, s nem akárhogyan, mert a sporttáskákon kívül két demizsont is szorongattak.

– Hát ti?! – örvendezett Iván. – Holnapról volt szó...

– Ja. De így alakult. Lala megszabadult, mi meg ráértünk... na? – nevetett Baka Pista. Ismerve a regulát, tette fel a kérdést. – Szabad belépni a fedélzetre?

– Isten hozott benneteket! – felelte Iván, és örült, hogy lerövidítették magányát.

Rajta kívül még Koháry Lala és Cserti Miki ingadoztak befelé a dekken.

– A kocsit hol hagytátok? – kérdezte Iván.

– A bejárat melletti parkolóban. Ott jó helyen van, vagy szóljunk valakinek? – kérdezte Lala, aki közöttük irigyelt, egyedüli autótulajdonos volt.

A zenélés meghozta a pénzt, venni tudott használtan egy körorvostól. Öt éves Skoda-Spartak, ahhoz képest tűrhető állapotban, hogy mindennap hajtották, ki tudja, hány kilométert. Persze, ez benne volt az árában, ezért tudta megvenni Koháry doktor. Gyakran hangoztatta, hogy a Skodák a világ legjobb autói. Lásd Hanselkát és Zikmundot, bejárták vele Afrikát. Addig fog zenélni, amíg az igazit, egy Feliciát nem vehet. Fehér testű, fekete lehajtható tetejűt. Évfolyamtársai hol voltak ettől? Nem álmodhattak másról, mint esetleg egy bicikliről. Hacsak nem mennek el halsütőnek, lángososnak vagy vattacukor árusnak, esetleg maszek bádogosnak. Ezek hozták a pénzt, nem az értelmiségi foglalkozások.

– Szerintem nem. Bilge úgy is tudja, hozzám jöttetek, rajta lesz a szeme... – felelte Iván. S ha Bilgeről volt szó, az megnyugtatóan hangzott. Ugyanis ő volt a hajóállomás parancsnoka, pénztárosa, rakétása, egyszóval mindenható fejedelme a kikötőnek, akivel nem volt ajánlatos ujjat húzni.

Tiszteességes nevén Deutsch Alfréd, aki ragadványnevét több tíz évvel ezelőtt kapta. Valahonnan szerzett egy kiszuperált 15-s fatestű *Jolle*-t, ami a fugái közt szivárgott. Ennek okán gyakran kellett javítgatni a bilgének nevezett, trepni alatti részt. Leginkább úgy, hogy késpengével közéjük rongyot tömni. De az sosem tudott úgy megdagadni, hogy ne szivárgott volna. Így aztán „Hova mész Alfréd?” „A bilgét javítgatni.” Ez a párbeszéd hangzott el rendszerint. De hol van már a *Famadár*, ahogy hajóját nevezték. Csak gúnyneve emlékeztette rá.

A vendégek otthonosan elhelyezkedtek. Tudták, minek hol a helye, legelőbb a poharakat lelték meg, s amikor körbeülték a cockpitet, Miki kihúzta a demizon dugóját, és kotyogott az ital a fémpoharakba.

– Gyönyörű muzsika – dőlt hátra elégedetten Baka Pista. – Nemde, Lala?

– Az – hagyta rá Koháry doktor – különösen, hogy nem nekem kell bazseválni... Na, Isten, Isten...

S ekkor egy dörrenés. A váratlan hangra összerezzenek. A móló végén, a viharágyú mögött állt Bilge, és csípőre tett kézzel nézett felfelé. Az égbolton sitergő ívben, fehér gyűrűs füstcsíkot húzva, a sárga fényű rakéta a zenithez érve bukott alá és hunyt ki még a magasban. Az emberek megálltak, és bámulták.

– Akkor? – kérdezte Miki.

– Naná, hogy kifutunk – mondta Iván.

A sárga rakétajelzés azt jelentette, hogy vihar közeleg. Nem biztos, hogy ideér; volt már rá példa elég, hogy nem követte a piros. Észak felől borult. Iván szerette a kalandot, s már nem volt egyedül. Még ha be is „bögg”, ami a viharos erejű szelet jelentette, elegen vannak, hogy mancsaftkodjanak.

Iván kiadta a parancsot az elékötésre. Cserti Miki leakasztotta a bikákról a köteleket, a partra dobta és ellökte a hajót. Lala a hosszú nyelű pándlival segített, Baka már a großfallal húzta felfelé a nagyvitorlát. Iván a kormánylapátnál,

és az erősödő szélben, sikerült oldalra fordulni; máris mehetett fel a fokvitorla. Kissé megdőlték, és a móló nézőközönségétől kísérvé krejcoltak a kijárat felé.

– Nagyszerű! – kiáltotta Baka Pista, s mindenki olyan büszkén feszített a kíváncsi tekintetek koszorújában, mintha legalább is, földkörüli versenyre indulnának.

Nem voltak haszontalanok ezek a figyelemfelhívó akciók. Sok lány sétált a kikötőben ilyenkor, és megismerték a vitorlázókat este a kerthelyiségben, amikor táncra kérték őket. Nem számított rendkívülinek másnap, hogy nők társaságában futottak ki. S a hancúr-placc, ahogy az orrkabin heverőjét maguk közt nevezték, nem sokáig árválkodott. Máskor, a strandokra hajóztak, szép lassan araszolva vették szemügyre a felhozatalt. Aztán integetés, nevetgélés, meg a „szevasztok, nincs kedvetek vitorlázni? Persze... nem kell félni... á, nem megyünk messze...na gyertek”. Bármilyen megeshetett, ha nem is mindjárt, esetleg este vagy a következő kiránduláskor. Kis kálóval dolgoztak, nem voltak ezek haszontalan befektetések.

Most más volt a helyzet. A szél erősödött, már apró tarajok is megjelentek a hullámok tetején. Negyed szélben repültek. A hajó megdőlt, dekhullámok nyaldosták, nyikorgott az árboc a nagy nyomástól. Iván már bánta, hogy nem reffelt be, de még bírta, és egyébként is, mindenre van megoldás.

– Nem kéne a fokot bevonni?! – kiáltotta Miki.

– Még nem! Felpréselünk Tihanyba... nem távolság! Mire bebőgne, kikötünk! – mondta Iván.

– Juhé! Úgy legyen! – kontrázott Baka Pista és mindannyian jobbcsapáson ülték ki a megdőlt hajót.

Dörrenés, és szállt felettük a piros rakéta, jelezve, hogy nem volt tévedés a sárga jelzés. Ez egyben azt is jelentette: fürdőzők, kishajók ki a partra! De a nagyok is okosabban teszik, ha kikötőt keresnek.

– Most már mindegy... félvízen vagyunk! – kiáltotta Iván. – Előre, tovább!

Sívított a szél, és Tihany mögül egy fekete felhő nyomakodott elő. Nagyon csattant, cakkos villám izzott fel az égen, és szúrt bele a túlpárt előtt a vízbe. Rohantak a tarajos hullámok, oldalba csapták a hajót, arcukba, nyakukba fröccsent habjuk. Vészesen dőltek.

– Lobogtass! – kiáltotta Iván. Pista kiengedte a fokot és ő szélbe fordította a hajót. A vitorlák eszeveszettül csattogtak, táncolt *Firné*, mint részeg legény a lakodalomban.

– Kapd le a grósz! – és Lala kissé sápadtan, de segített összeszedni és a bumhoz kötni Mikinek.

– Húzd! – kiáltotta Iván, és a fokvitorla szelet fogva, megdagadt. Lódultak tovább, de most már nem dőltek annyira, annál inkább táncoltak, és az orrcsapdosva vágta és freccsentette a hullámokat.

Csuromvizesek lettek, és nem beszéltek. Iván nyugodtnak látszott, a vendégek arcán némi feszültség, ami ahogy közeledett a Tihanyi móló, úgy oldódott. Rajtuk kívül más nem volt a vízen, kivéve a rendőrmotorost, ami Kenese felé ugrált a hullámokon. Egyre közelebb értek, túl már a bójasoron. De fokkal nem fognak tudni ráfordulni a kikötőbejáratra, kell a grósz. Nem maradt más, mint-hogy Iván ráhasalva a bumra kötötte le első fokozatra a nagyvitorlát, és span-

nolta az utolsó ringlit. Nem sikerült valami urasra, ráncos lett kissé a nagyvitorla, de megtette.

Győztesekként száguldtak a mólóbejáraton. Kócosan, vizesen, kipirultan, de már biztonságban. Megcsinálták. A siker szeretett élménye az embernek, még ha akadnak irigyek is, mert mint fény mellett az árnyék itt is, mint mindennél, vannak fanyalgók.

– Le a vitorlákat! – adta ki az utasítást Iván, és a délceg matrózok, mint egy kirakatban, teljesítették a parancsot. Erre annál is inkább szükség volt, mert a lendületnek el kell fogyni, mire parthoz érnek, hacsak nem akarnak koccanni. Így is szükség volt némi cikcakra, hogy békésen betaláljanak a szabad helyre két hajó között, és be ne verjék az orrukat.

Horgonyt dobtak, és így is visszafogva a farnál, úgy értek partot, hogy Baka Pista, mintha csak a promenádon járna, lépett ki és hurkolta a kötelet a bikára. Eddig tartott az attrakció. Az emberek napirendre tértek az ifjak bátorsága fellett, és találtak újabb báméskodnivalót. Ők pedig megtörölve vizes arcukat, elismerően néztek egymásra.

– Megszomjaztam – jelentette ki Cserti Miki, és a többiek helyeslően bólogtattak.

Előkerült a demizson, s ott folytatták, ahol Földváron abbahagyták, felelevenítve kalandos átkelésük pillanatait.

Az idő megnyugodott. A csillagos éjszaka a *Vadvirágos* lugasában találta őket. Ez a hely nem tartozott a táncos mulatók közé. Fenn volt a hegyen egy kanyargós utcácskában, a hajdani halászfaluban. Egy pince szőlővel, s a présház előtti lugas mellett kendőnyi rét, amin minden meleg évszakban vadvirágok nyíltak. De annyi volt itt, mintha a gazda természetette volna, pedig csak meghagyta, le nem kaszálta, be nem szántotta úgy ahogy a Magasságos azt jókedvében megteremtette.

Akik ismerték ezt a helyet, szívesen jártak ide, még ha egy kicsit gyalogolni is kellett, mert a borának nem kellett cégér. Ha megéhezett valaki fehér házi kenyérrrel és szalonnával, sonkával, fokhagymás kolbásszal, amik idáig a kémenyben lógtak, elverhette éhét, ropogós-csípős zöldpaprikával, paradicsommal. S ha kedvük támadt, üzenhettek Somáért, az úri cigányért, aki hajdanán ifjú korában tükrös kávéházakban, a társaság fülébe húzta a legszebb nótákat. Most már ugyan megritkult és deres a haja, felöltője is, mint saját maga, megkopott. De ha a kifogástalan fehér kendőt a vállára borította és a száraz fát álla alá fogta – persze, csak ha kedve tartotta –, ugyanolyan gyönyörűen muzsikált, mint hajdanán. Olyan nótákat, amiket csak kevesen tudnak, és könnyeket fasztanak.

Szívesen járt ide Iván társaságával. A Gazda - mindenki csak így hívta, és csak kevesen tudták becsületos magyar nevét, hogy Írkási Pál – szívesen látta. Ő tudta, hogy valamikor komoly hivatala volt, porkolábként a vármegyénél szolgált. Nem volt tanácsos ezt hangoztatni, még ha hetvenhétszer is zsványokat őrzött, nem is olyan nagyokat, mert azokat komoly fegyintézetbe szállították, de mégiscsak a régi rendszernek volt az embere, tehát megbízhatatlan. Szóval a Gazda megtalálta számítását, itt hátrébb a zajos part mögött, mert ritka volt az, hogy ne ültek volna vendégek a lugasban.

Ivánék előtt szép darab kenyér, melynek barna piros héja, mint a fosztott toll, oly fehér belet ölelt. Porcelántányéron sódar, kolbász és zöldelltek a paprikák, pirultak a paradicsomok. Az oszlopra akasztott viharlámpa fényében arany-sárga bor csillogott az üvegben. A bugylikat is itt kapták, amikkel a deszkákon falatoztak.

A szót Cserti Miki vitte, ő tartozott azon kevesek közé, akik kint lehettek Párizsban, amikor a diákmegmozdulások voltak. Apja egy nagyvállalat főmérnökeként állami megbízással utazott Spanyolországba. Sikerült elintéznie, hogy fiát is magával vihesse. Gondolta, egy kis kitérőt tesznek, már csak a Louvre kedvéért, na és egy távoli rokonért, aki még a háború után telepedett le a fény városában. Így került átutazóként Franciaországba.

Az unoka nagybácsi unokája a Sorbonne-ra járt, és valamicskét beszélt magyarul. Persze, az volt az első, hogy magával vitte Mikit, aki csak apjának erőteljes tiltakozására volt hajlandó néha szállásukon is aludni, mígnem jobbnak látta a gondos atya fiával együtt továbbállni. Bár megígérte, ha a dolgát elintézte Madridban, és a kedélyek megnyugodtak Párizsba, visszatérnek a Louvre kedvéért. Így történt. Mindezek viszont azt eredményezték, hogy Cserti Miki hiteles forrássá vált hazai körökben, ami a francia eseményeket illeti.

– Igazán nem tudtam megfejteni – magyarázta Cserti Miki –, mi vezetett odáig, hogy az algériai háború befejezése óta semmi aktivitást nem mutató diákság egyszerre csak harcba szálljon a rendőrökkel.

– Mert nem volt '56-juk – jegyezte meg Baka.

– És a baloldal? – kérdezte Lala.

– A vietnámi háború ellen van, de bal és bal között ott különbség van – felelte Miki.

– No ez érdekes.

– Pedig így van. Az úgynevezett új baloldal, a reformerek nem George Marchais táborába tartoznak. Ők a társadalmi húzóerők... Elvetik a kommunistákat, de a demokratikus pártokat is... Az egyetemekről azt vallják, hogy csak a status quo fenntartására használja a rendszer, az elnyomás eszközei...

– Szóval anarchisták – mondta Lala.

– Nem hiszem, csak másként akarják a változást, az egész társadalomra kiterjesztve, nemcsak az egyetemekre...

A szomszéd asztalhoz két férfi telepedett. Összenéztek, köszöntek. Miki visszafogta a hangját. A Gazda lépett az új vendégek asztalához, paroláztak, szóba elegyedtek. Közben hátrafordult, és a fiúkra nézve megértette kérdő tekintetüket. Megnyugtaton bólintott. Ebből tudták, nem kell tartani, ismeri őket a Gazda.

– Milyen volt? – kérdezte Iván.

– Felemelő és döbbenetes – felelte Miki. – Emlékszem én nálunk az ellenforradalomkor... bocsánat, forradalomkor dörgő fegyverekre. A Tűzoltó utcára, a Korvin közre és a járdaszéli sírokra... az háború volt. Ez fegyvertelen, de erőszakkal vívott forradalom. A tavaszi éjszakákat elborította a lázadás... A könnygázbombák füstje, mint a rohadt almának szaga beleivódott mindenbe. A támadások után is érződött, az utcákban, épületekben, még a ruháinkban is...

– Te is részt vettél?

– Elvitt magával Luis, láttam... az első barikádot, egy deszkából összeeszkábált torlaszt, ami lezárta a St. Michel körutat. Ott voltam a Quartier Latin felszabadult részén. Hallottam a gránátok robbanását. A lázadás a Latin negyedben volt. A rendőrség buldózerrel tolta szét az utcaövekből, felborított autókból, szemétrakásokból épített sáncokat. Ugyanakkor a Szajna jobb parti negyedeiben, szinte semmi... Tudjátok ti azt, hogy csípi a szemet egy ilyen bűzgránát?... Persze a kiégett autók, betört kirakatok és a kivágott évszázados fák látványa szomorú, de fel nem érhetett a novemberi pesti utcákéhoz...

Hallgattak és kortyolgattak poharukból. Néha szeltek a kenyérből, a szalonából, ropogott foguk alatt a húsos paprika. Itt, a csillagfényes augusztus végi béke hangulatában a párizsi utcák szúrós szaga és csatazaja valószínűtlenül hatott.

– Bizonyára megszervezték, hogy egyik napról a másikra talpra szökkent a diákság – mondta Baka.

– Ami a szervezetséget illeti, nem tudom. Jártam Luis -al a Sorbonneon is. A főépület előtt karszalagos örök döntötték el, hogy ki mehet be. Luis felismert közöttük nem egy clochard-t, az az csavargót, akiket a padokon vagy a földön aludva látott korábban. Részegek voltak, és üvöltöttek... végre valami hatalomhoz jutottak... Az udvaron Victor Hugo szobrának kezébe vörös zászlót tettek. Mindenütt Lenin, Mao, Che Guevara képei, sehol egy franciáé...

– Minden forradalom velejárója az ellentmondás – jegyezte meg Iván.

– Egyébként, azt mondtad, nem igazán tudod, hogyan kezdődött. Én pedig úgy gondolom, hogy évekkel ezelőtt kezdődött. A nouveau roman, az új regénnyel, a nouvelle vague -val a filmben, tehát az új hullámmal. A Beatles, az angol-amerikai rock... Angliában a dühöngők, a hippimozgalom...

– És nálunk? Csend és halál? – mondta Baka Pista.

– Nem egészen. Te mondtad '56-ot. Én mondom Koculát. Többen kiutaztak: Marysai, Márkus Gyula, Tordai, Sós Vilmos, Tőkei. Az új baloldal ott demonstrált, ezt meg én tudom – mondta Iván. – Tito birodalmában voltak felvonulások, vörös zászlók és transzparenszek alatt kormánybírálókat. Heller Ágnesék is kint voltak Párizsban... A csehszlovák irodalmi újság, a Literarni Listy Nagyék kivégzésének tizedik évfordulójára méltató cikket írt róluk és a forradalmunkról.

– Meg is kapták érte a magukét a Népszabadságban Gosztonyitól... Nem hiába találkozott Dubcsekkal Kádár... – jegyezte meg Baka.

– A 2000 szó kiáltványában – folytatta Iván – csehszlovák művészek, tudósok álltak ki a reformok folytatása mellett.

A présház felől a Gazda jött, kezében egy teli üveggel. Amint az asztalhoz ért, borús képpel letette. Aztán megszólalt:

– Bevonultak Prágába...

– Kicsodák, hogy hova? – képedtek el.

– Az előbb mondta be a Szabad Európa... A Varsói Szerződés csapatai. A rusz kik, Lengyelország, NDK, Bulgária, na és mi, dicső magyarok. Ott vannak tankjaink a Vencel téren, mondhatom... – csapott kötényével az asztalra, mint aki a morzsákat akarja eltüntetni

– Tiltakozni kell! – szólalt meg Cserti Miki, de senki nem válaszolt. Poharukba bámultak, miközben szitkokat mormoltak foguk között.

Kelén és Helka

Miért? A balatoni hajósok, a Balatoni Hajózási Részvénytársaság miért támogat egy irodalmi folyóiratot?

A kérdés akkor fogalmazódott meg, amikor a „Somogy” folyóirat balatoni számához kerestünk a főszerkesztővel képillusztrációkat. A fényképezés (h)őskorában üveg negatívokat használtak: különösen a balatoni kikötőépítés időszakából sok megmentett negatív áll rendelkezésre. A hajósok, így a balatoniak is többet látnak a környezetüknél, elődeink is többször kerültek kapcsolatba költőkkel, írókkal. Petőfi a szántódi révén át kezdte meg Bakonyon átvezető útját, Jókai már országosan kedvelt íróként hajóval kívánt átkelni Füredre. A tó vize akkor is kisebb volt a kelleténél, így az utasokért csónak jött a parthoz, míg a Kelén hajó száz méterekkel beljebb vetett horgonyt. A hullám, vagy a bátorításként lenyelt kupica hatása volt-e, de a csónak felborult és az író úgy kellett kimenteni a vízből.

A huszadik századi rohanás sok művészt készítetett arra, hogy csendességet, nyugalmat keresve megpihenjen valamelyik balatoni fürdőhelyen. Különösen kedvelt volt Siófok, ahol Krúdy, Karinthy, Rejtő Jenő töltött el rövidebb-hosszabb időt, de Balatonfüred, Tihany, Szigliget és kedvelt fürdőhelyek segítettek Illyés Gyulának, Csorba Győzőnek, kitűnő költőknek, íróknak az elmélyedésben, új téma felé fordítva a figyelmet az árnyas fa alatt elfogyasztott pohár jó csopaki rizlinggel.

A balatoni hajósokat sokszor és sokan kérdezik hivatásukról, foglalkozásukról. A válasz legtöbbször választékos, hiszen a tó az év minden napján, minden napszakban, kis túlzással minden percben változtatja arculatát, hangulatát, a hajósok a napsütés, a vihar ezer változatát ismerik. Őket sokszor ez köti a hajókhoz, nem a fizetés, vagy nem csak a fizetés. A hajók és a Balaton egymástól elválaszthatatlanok. Az 1891-ben épült két testvér, a Kelén és a Helka is Fáy András regéje nyomán kapta nevét, a másik két gyönyörűség, a Csongor és Tünde nevét viselő hajók úgyszintén.

Az eredeti kérdésre, a miéltre a válasz akkor teljes, ha számba vesszük: gazdasági válsággal érintett gazdasági vállalkozás támogathat-e irodalmi folyóiratot? A választ megközelíthetjük több irányból is. A támogatásra fordított - egyébként igen szerény - összeget megtakarítva javul-e a hajózás helyzete? Természetesen nem jelent önmagában jobb helyzetet néhány százezer forint. A támogatás, miként néhány kulturális intézmény, alapítvány támogatása is erősíti a szolidaritást, hogy a bajban számíthatunk a másokra, adott esetben mi is számíthatunk bajba jutásunk esetén a segítségre. Nem csak kenyérrel él az ember. Pusztán anyagi megfontolások nem játszhatnak döntő, mindent elsöprő szerepet az ember, így egy-egy vállalkozás esetében sem. Erkölcsi tartás nélkül, mint korhadt fa a viharban, dől ki mindenki és minden. Egyébként a válságos úrrá lesz az ember, de a meg nem írt versek, novellák nem pótolhatók. Szülessenek hát versek, prózai írások erről a csodálatos tóról, a mi kenyéradónkról!

dr. Horváth Gyula

a Balatoni Hajózási Zrt. vezérigazgatója

BALATONI MŰZSA

Az országnak és az irodalomnak vannak „mitikus” tájai: városok, amelyek magukba zárják a nemzeti történelem egy részét, várak, templomok és kastélyok, amelyeket mintegy megszenteltek a múltó évszázadok, legendák fűződnek hozzájuk és ezek a legendák olykor hitelesebben, de mindig szemléletesebben beszélnek a magyarság történetéről, mint a tudós könyvek – bennük ölt alakot az elmúlt évszázadok szelleme. Több ilyen városa van a magyar múltnak, a nemzeti kultúrának, így Budapest (szívesebben írnám így, még a régiekre emlékezve: Pest-Buda), Esztergom, Veszprém, Pécs, Debrecen, Szeged, Sárospatak, Pozsony, Kassa, Kolozsvár, Brassó és Szabadka – valamennyi a magyar történelem, a magyar irodalom nevezetes otthona. Beszélhetnék a magyar tájakról is: a Dunántúlról, Erdélyről, az Alföldről és a Felvidékről, rajtuk is ott hagyta nyomát a mögöttük álló több mint ezer év.

Ilyen „mitikus” táj és „megszentelt” vidék a Balaton és környéke is: a maga kisebb régióival, mint amilyen a Badacsony, a keszthelyi öböl, a Tihanyi félsziget, a maga városaival, fürdőhelyeivel és váraival, mint Balatonfüred, Keszthely, Földvár, Szigliget. A Balaton vidéke maga is történelem: a föld alól honfoglaláskori temetők kerülnek napvilágra, a régi várak honvédő küzdelmekre emlékeztetnek, a kúriák és a parasztporták hajdani munkás köznapok emlékeit őrzik, mindez magába foglalja és felmutatja a magyar kultúra régi kincseit. Nemcsak a tárgyi emlékeket: régi kapuboltozatokat, faragványokat, ékszereket, díszeket, szötteseket, hanem a szellem értékeit és emlékeit is. A Balaton vidéke „irodalmi” táj, kevés olyan tájegysége van az országnak (a mai kisebbnek és a régi nagyobbak), amelyhez annyi költemény, regény, írói vallomás fűződik, mint a Balatonhoz és környékéhez.

A régi falvakat, hegyközségeket, fürdőhelyeket klasszikus íróink emlékei és művei jelölik meg a szellem és a hagyomány gazdag térképén. Csak néhány példát idézek fel: Tihanyt Csokonai Vitéz Mihály és Illyés Gyula, Keszthelyt Berzsenyi Dániel, Füredet Jókai Mór és Déry Tibor, Szárszót József Attila és Rónay György, Balatonföldvárat Szabó Lőrinc, Szántódot Jankovich Ferenc, a Badacsonyt Vas István, Györököt (vagyis Becehegyet) Takáts Gyula, a rezi várat Juhász Ferenc, Fonyódot Fodor András versei, elbeszélései, vallomásai. Egész verses (illetve irodalmi) „földrajzot” és „helytörténetet” lehet összeállítani a Balaton-vidéket bemutató és megidéző költői és elbeszélő művek nyomán. Valójában ennek a szándéknak a következtében szerkesztettük meg az itt olvasható kis antológiát – versekből, regények és írói vallomások töredékeiből: egy kisebb irodalmi kalauzt, amely amellet, hogy felidézi nagy költőink és íróink balatoni emlékeit, kissé a „magyar tenger” természeti és emberi világáról is képet ad.

Pomogáts Béla

KISFALUDY SÁNDOR

A kesergő szerelem

71. dal

*Édes, kínos emlékezet,
Óh Badacsony szürete!
Múlatságos gyülekezet,
Te rabságom kezdete!
Ott tudtam meg, ki légyen ő,
S mi légyen a szerelem!
Ámor nyíla miként sebző,
S mi az édes gyötremelem.
Nem úgy mentem, amint jöttem;
Nagy különbség volt közöttem,
Aki valék azelőtt,
S aki lettem, látván őt.*

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY

A Tihanyi Ekhóhoz

*Óh, Tihannak rijjadó leánya!
Szállj ki szent hegyed közül.
Ím, kit a sors eddig annyit bányá,
Partod ellenébe ül.
Itt a halvány boldnak fényén
Jajgat és sír elpusztult reményén
Egy magános árva szív.
Egy magános árva szív.*

*Míg azok, kik bút, bajt nem szenvednek
A boldogság karjain,
Vigadoznak a kies Fürednek
Kútfején és partjain;
Addig én itt sírva sírok,
És te, Nimfa! amit én nem bírok,
Verd ki zengő bérceden.
Verd ki zengő bérceden.*

*Zordon erdők, durva bércek, szirtok!
Harsogjátok jajjaim!
Tik talám több érzéssel bírtok,
Mintsem embertársaim,
Kik keblekből számkivetnek
És magok közt csúfra emlegetnek
Egy szegény boldogtalant.
Egy szegény boldogtalant.*

*Akik bajdan jó barátim voltak,
Még felköltek ellenem,
Üldözöim pártjához bajoltak:
Óh! miket kell érzenem,
Amidőn már ők is végre
Úgy robannak rám, mint ellenségre,
Bár bozzájok hív valék.
Bár bozzájok hív valék.*

*Nincsen, aki lelkem vigasztalja,
Oly barátim nincsenek;
Vállat rándít, aki sorsom ballja;
Már elhagytak mindenek.
Nincsen szív az emberekbe:
Hadd öntsem bát ki vaskebletekbe
Szívem bús panaszait.
Szívem bús panaszait.*

*Lilla is, ki bennem a reménynek
Még egy élesztője volt,
Jaj, Lillám is a tiran törvénynek
S a szokásnak megbódolt.
Hogy vagy most te, áldott lélek?
Én ugyan már elhagyatva élek
A tenger kínok között.
A tenger kínok között.*

*Óh, van-é még egy érmi szállás,
Régi barlang, szent fedél,
Melyben egy bölcs csendes nyugtot, bálást
E setét hegycsúcsban lél?
Hol csak egy kő lenne párna,
Hol sem ember, sem madár nem járna,
Mely megháborítana.
Mely megháborítana.*

*Abban, gondolom, hogy semmi jussal
Ellenkezni nem fogok,
Hogyba én egy megvetett virtussal
Itt egy kőben helyt fogok,
S e szigetnek egy szögében,
Mint egy Russzó Ermenonvillében,
Ember és polgár leszek.
Ember és polgár leszek.*

*Itt tanulom rejtek érdememmel
Ébresztgetni lelkemet.
A természet majd az értelemmel
Bölcsébbé tesz engemet.
Távol itt, egy más világban,
Egy nem esmért szent magánosságban
Könnyezem le napjaim.
Könnyezem le napjaim.*

*Itt balok meg. E setét erdőben
A szomszéd pór eltemet.
Majd talám a boldogabb időben
Fellelik sírbhelyemet:
S amely fának sátorában
Áll együgyű sírbalmom magában,
Szent lesz tisztelt hamvamért.
Szent lesz tisztelt hamvamért.*

BERZSENYI DÁNIEL

A Balaton

(Matthissonhoz)

*Jer te, ki a szép genfi tavat s a szép genfi virulmányt
Olly eleven színnel festéd, s Eratódnak ölében
A ropant Bernbárd farain múlatni szeretted,
Jer: nézd a Balatont, mikor a nap reggeli lángja
Tükrözetén reszket, s mikor a hold fénye alatt ég;
Nézd a kék hegyeket, mint állnak sorba körülte,
Mellyeken a nektár csorog és az öröm dala barsog.
Itt meredek sziklák tetein sok régi erős vár
Omladozó falain lebeg a mult hajdani képe.
S elnyeli a döbönt elmét a fényes előkor;
Itt a századokat látott vadonok feketednek,*

*Melleyek ezer meg ezer göbölt kényünkre nevelnek;
A szilaj Arkászok heverészve legeltetik a nyáját,
S a kies estvéken nyögdéccsel lassu furullya.
Itt a sárga mező s kiterült láp terjed előnkbe,
Hol dús búzagalász hullámos tengere játszik,
S a barnult arató víg dal közt bosszu képét rak.
Nézd, valamerre veted szemeid, szép minden előtted,
S a koszorús Tellus kosarit mosolyogva üríti;
És valamint boldog Helvetia népe örömmel
Szántja szabad földjét; itt is szabad a magyar és víg;
A gazdag palotát itt lakja királyi szabadság,
S a gunybók lakosit szent törvény jobbkeze védi.*

(1797–1804. között)

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

Milyen sötét-sötét a Balaton...

(„A bús férfi panaszai”-ból)

*Milyen sötét-sötét a Balaton,
s a nyár után hogy vérzenek a fák.*

*Tündér Tibany, felel-e énekem,
ha azt mondom mégegyszer: ifjúság?*

*Nem szól a visszhang és szívem se szól,
csak ők kacagnak még, a gyerekek.*

*Trillás örömük az eget veri,
én hallgatom, de már nem nevetek.*

*Esőköpeny lóg fáradt vállamon,
a lábaimnál targally és göröngy.*

*A gyógyszalonba sáppadt nő figyel
a gyertyalángnál és a foga gyöngy.*

*Ábrándozik lehangolt zongorán,
múlt bánatánál csendesen időz.*

*Egy hangot üt meg. Újra megüti.
Elsápadok. Azt mondja, itt az ősz.*

A balatoni sellő

– Csak még felfelé a fejjel – mondá magában Szindbád. – Utóvégre az nem sokat számít, hogy Almástól éjszaka kellett megszökni, Almás csak egy rongyos mezőváros.

(Almásan ugyanis az a félreértés történt, hogy felháborodott férfiak azzal gyanúsították Szindbádot, hogy egy módos özvegyasszonyt akar megszöktetni. Ha már férjhez megy az özvegy, válasszon helybeli embert, maradjon itt a vagyon.)

Ugyanezért Szindbád most másfelé vette az útját, hogy legalábbis a Duna folyam válassza el a kellemetlen almásiaktól! „Stuart Mária” jutott eszébe, aki egy balatonparti ódon vadászkastélyban éldegél a szőlőhegy alatt, és mindig terem annyi borsó a kertjében, hogy vendégül láthatja azokat a férfiakat, akik tisztelettel és hódolattal közelednek feléje.

Stuart Mária aranyzóke volt, többnyire piros slafrokkot viselt, a papucsát kihajította az ablakon is, ha valakire megharagudott, káromkodásokat tudott, amelyeket az 1848–49-i hadjárat egyik komáromi kapitányától tanult, aki kilencvenhárom esztendősen vette el feleségül, ugyanezért a katolikus lelkész nem akarta eltemetni az istentelen hadfit, Tapolcáról kellett elhozatni a kálvinista papot. De az öreg úr jól kinevelte Máriát, regénykönyveket olvastatott vele, divatlapokat járatott a címére, a helybeli postahivatalban mindig nagyot nézett a kisasszony a legújabb Egyetemes Regénytár kötetein, amely piros vászonba kötve nagy szenzációt hozott Őrbe. Az egykori Eszterházy-kastély bolthajtásos bejáratára bizonyos tisztelettel nézegettek a Balaton-parti országút utasai.

– Nemcsak kulacsgyűjtemény van ott – mondogatták –, hanem könyvtár is.

A honvédbajnok végre is belehalt süketségébe, amelyet Komáromban szerzett, amikor egy puskaporos hordón pipázott. (Persze, a hordó felrobbant.) Stuart Mária csalékony egérfogó szemeivel kipillantott a gledicsia-kerítésen, hogy Szindbád csaknem a nyakát törte ki, amikor leugrott az alig lassító személyvonatról. (A poggyászát majd Tapolcáról hozza vissza a vasúti kalauz, aki nek szabad volt szüzdohányt termelni a kastély kertjének rejtettebb részében.)

– No, nemhiába csergett a szarka! – mondá minden meglepetés nélkül Stuart Mária, amikor Szindbád benyitott a házba, és az ajtó mellett szemügyre vette az öregúr parapléi, sétapálcái, bunkós botjai között azt a furfangos fokost, amely lóni is tudott.

– Úgy látom, még senki sem viseli a fokost!

– Ritkán vetődik művelt ember erre a környékre – sóhajtotta Stuart Mária. – Itt legfeljebb a Borászati Lapokat olvassák. Nem értem hogyan élhetnek a helybeli férfiak olvasmányok nélkül. (Amint leesik az első hó: nyomban prenumerálok valamely hírlapra, azonkívül egy láda könyvet készítek az ágyam mellé. Megesik, hogy napokig sem kelek fel, ha valamely érdekes regényre találok. A Bolygó Zsidót háromszor is elolvastam.)

Szinbád észrevette a fogason az öregúr taplósapkáját.

Felpróbálta:

– Nem csodálom, hogy személyesen járt a pincébe az öregúr, jó meleg ez a sapka...

– Dehogy, dehogy – felelt rezignáltan Stuart Mária.

– Éppen az volt a baj, hogy lassankint minden teendő reám hárult. A pincébe kellett járnom, holott tudom, hogy őszi időben mindenféle legyek és bogarak jönnek a borral együtt a szobába. Dohányt kellett vágnom, mégpedig finom szálakra, leányhaj vékonyságúra, mint az öregúr mondta, mert végül rákapott a cigarettára, és mindenütt eldobálta a csutkákat, hogy alig győztem takarítani utána. Még a szövetkezeti bolttal is nekem kellett számolnom, pedig testemlelkem utálja a számokat. Alig értem rá egy-egy regény elolvasására, arról pedig szó sem lehetett, hogy napokig ágyban maradhassak. Nem, Szindbád, nem voltam én olyan boldog, mint messziről látszottam.

Szindbád a díványt próbálgatta, amely komoly lószőrrel volt töltve, és valóban arra látszott teremtve lenni, hogy rajta beszélgetve töltse el életét az ember.

– Hiszen a kanapéra nem volt panaszom – sóhajtotta Stuart Mária – de rosszak ebben a házban a kályhák. A grófék csak amolyan nyári lakásnak használták, ezeket a vaskályhákat szegény, boldogult uram rakatta a szobákba. A vaskályháról pedig maga is tudhatja, hogy minden percben rakni kell! ... Mily unalmas felkelni a díványról, ha az ember nem akar megfagyni! Sohasem olvastam egyetlen regényben sem, hogy a hősnőnek magának kellene befűteni.

– Pedig maholnap befagy a tó – ábrándozott Szindbád, az ablakhoz állott, és hosszadalmasan elnézegette a nádist, amely most fagyosan, hangtalanul állott. Csak egy-két cigánykacsa próbálkozott a partig, de az is inkább a víz alá merült, mert a parton semmi enivalót nem talált.

– Még akasztott ember sem szeretnék lenni ebben a házban – mondta fogva-cogva Stuart Mária. – Egyszer majd felkapom magam, eladok Schwarznak mindent és belemerülök a fővárosi élet zajongásába. Pesten élni – ez a vágyam.

Szindbád regényes gravűrök közepette nézegette a Badacsony felé kanyargó országutat, amelyen boroshordókat szállítottak fuvarosok. Piros téli délután volt.

– Vajon estére Tapolcára érnek-e? – kérdezte elgondolkozva.

– Az a kérdés, hol fűrják meg a hordókat – válaszolta unottan Stuart Mária.

– Mind gazember az ilyen fuvarosfajta. Láthatatlan lyukat fűrnak a hordóra, hogy azt senki észre ne vehesse.

Szindbád rajongott, mint romantikus férfiúhoz illik.

– Itt szeretnék élni, mint a Himfy költője. Borházban, régi, oszlopos házban, nyáron diófa árnyékában, télen a kályha mellett, és néha egy jó kutyával sétát tenni a környéken.

– Hát csak maradjon itt, ha kedve tartja. Én az esti vonattal Pestre utazom. Legalább egy moziba is jussak már életemben – felelt keserűen Stuart Mária. – Ha még egyszer szerelmes lennék életemben, csak egy parkett-táncost választanék. Ó, milyen jó lehet az, amikor az embernek a mulatóhelyekre szabad bejárása van!

(Részlet a Szindbádból)

Balaton

A Balaton legszebb része ma még felfedezetlen. A déli sarka ez. Györök a neve annak a szétszórt kis falunak, ahol a balatoni hullámok az utolsó gyűrűket verik.

Ez valósággal a szárazföldi Taormina. Ahogy a szicíliai part a tenger csodálatos mezejére ráfekszik, itt az édesvízű Balaton simul sellői szelídséggel a part alá.

Ahogy az ember végignézi a Balatonon: itt az egyetlen pont, ahonnan a végtelenbe lehet látni. Középen egy sávon, semmiféle part nem szakítja meg a láthatárt. Az égbe olvad a víz messzi hulláma. Az ember úgy érzi, a Kárpátokig ér a víz színe...

És milyen édes levegő. Itt a napnak nincs oly kemény és égető tüze, mint a szikes Alföldön. Itt a napfény ragyog és virágozik. Különös édesség, ahogy előnti a roppant vizet és a szőlő koszorúzza hegyeket a nap csillogó melegsége. Mesebeli ez a sajátos színszórás a levegőben. Festők mostanában sokat keresik a fény párázását: ezt az egészet a balatoni világítás sugalmazza. Valószínűleg a víz felülete tükröz a napfény különböző keménysége mellett különböző fény-szóródást.

Az alkony a legcsodálatosabb. Én sokat néztem életemben a Nagykunság alkonyi eget. Lángoló és vad vértüzek és sárgák és lilák, kékek tombolnak ott. Olyan csattogó és szilaj színrohamok, mintha Csaba lovai robognának az ég mezején.

Itt viszont csaknem mindig páras a levegő, és a fények és a színek oly sejtelenesen megtörtek, mintha fátyolon át szűrődne a világosság, mintha alkat-elemeire bomlana a sugárzás. Opálos fények. Csak éppen kivillannak a tűzerek és lángnyelvek, hogy a legrövidebb pillanat alatt a vérszínnek már aranylós sárga adjon helyet.

A szikes Kunság páratlan síkja felett éles fények nyilai sikoltanak: a Balaton lágyan ringó hullámai felett tündéri álmok vibrálnak.

És az a gyönyörű keret. Badacsony tömör sátorhalma, mellette jobbról délre a hegyek változatos gerincvonala, míg Szigligetben királyi koronás kúppák zökken. Itt még a somgyi part is hegyet dob az ég felé, s a két hegyvonulat között a sejtelem öble: út a végtelenbe, pályatér a túlvilági jövő felé... A Balaton síkja, amíg az éggel összemosódik.

A Balaton maga egy olyan kincs egy ország birtokában, hogy ebből ki kell fizetni az állam minden adósságát.

Csak hát bajok vannak. A klíma nem elég kedvező. Az idén nagyon rövid a szezon. Víz nincs, közlekedés nagyon gyatra. Fogast nem lehet kapni, csak ha bejött a budapesti gyors.

Kivitem egy barátomat a györöki partra, mert jó horgász.

Leültünk a parton a szentkirályi villa felséges pontján.

Azt mondja a jegyző:

- Mi alapon akar, kérem, horgászni?
- Megvan nekem – mondja barátom -, az országos horgászati engedélyem.
- Még azzal itt nem lehet kivetni a horgot.
- Pardon, megvan nekem a külön balatoni engedélyem is, tessék, benne van Györök is említve.
- Még ezzel sem lehet itt egy legkisebb halat sem kifogni.
- Tehát?
- Tessék kiváltani az engedélyt a part tulajdonosától.
- Mennyibe kerül?
- Harminc pengő.
- Na és akkor már horgászhatok?
- A partról igen. Mivel azonban itt partot nádas borítja, tehát itt hal nincs.
- Tehát?
- Tehát még szükséges egy csónakengedély. Ez nem állami tisztviselőnek egy évre száz pengő, államinak ötven.
- És akkor már horgászhatok?
- Még mindig nem. Nem tud beúszni a horoggal. Bérelni kell egy csónakot, s azért havonta legalább harminc pengőt fizetni.

Barátom eltűnődött:

- Állami jegy hét pengő, parti engedély harminc, az harminchét. Csónakengedély száz, ez százharminchét s csónakbérlet, az harminc: százhatvanhét... Most az a kérdés, hogy mennyi idő alatt tudok én százhatvanhét pengő ára halat ezzel a horoggal megfogni?
- Ne azt tessék számítani, hanem azt, hogy horgászás a legjobb idegmegnyugtató sport.
- Százhatvanhét pengő... És még az idegeim meg is nyugodjanak... Mért nem adnak a Balatonon a halászathoz nem értő vendégeknek hetijegyet? Aki felmutatja az állami kártyáját, legyen joga hetijegyet váltani. Ők aztán osszák el a pénzt a parti birtokos meg a tarokk-, bridzs- és spriccerbirtokosok közt, ahogy jólesik.

Akárhol ül le az ember a csodálatos, felséges és paradicsomi szépségű Balaton mellett, minden pillanatban hasonló zavaró akadályokba ütközik.

Csak egy intézkedésbe kerül, hogy a bécsi utas Bécsből három óra alatt Balatonfüreden vagy Siófokon lehessen.

Ellenben ha valaki Siófokról Grácba akar elmenni, el kell indulnia éjfél 1.30-kor, s akkor Grácba ér 13.38-kor. A magyar vonal hossza 273km. Óránkénti gyorsaság 25 km. De ennél van rosszabb összeköttetés is.

És mégis el kell menni a Balatonra. Minden magyar embernek, akinek szíve van, és minden külföldinek, akinek pénze van.

JÓZSEF ATTILA

Balatonszárszó

I.

*Zúg már az ősz, gyűlik és kavarog,
fehér babokba szaggatja a zöldet.
Fogócskáznak az apró viharok,
az ablakban a legyek megdöglnek.*

*Nyafog a táj, de néha némaság
jut az eszébe s új derűt lel abban.
Tollászkodnak a sárga lombú fák,
fállábon állván a hunyorgó napban.*

*Kell már ahhoz a testhez is az ágy,
mely úgy elkapott, mint a vizek sodra.
Becsomagoljuk a vászonrubát
s beöltözzünk szövetbe, komolykodva.*

II

*Míg nyugtalanul forgott nagy, lány babokon az az éj,
a csónak alatt hűvös öblögetési kotyogván,
én nyugtomat ott leltem piros ölben, amint a szeszély
meg a természet gyönyörűn lecsapott rám.*

*Én fáztam előbb, mert ősz volt már, s aki emberi lény,
az mind szomorúbb, mikor újra tanulna remegni;
kettős remegés tölt: vágy s hűvös árnyak így ősz elején,
mikor elkezdenek a szelíd öregek köhögetni.*

III

*Je n'ai point de thème,
excepté que je t'aime –*

*költeni csak ezt tudtam,
mert mindig elaludtam,*

*bisz annyiszor öleltem,
ahányszor rája lettem.*

*Szemüveg volt az orrán,
az alól nézett énrám,*

*s amikor magamboz szorítottam, a szemüveg alatt
búnya le szemét. Pedig mindig zavarják az embert.*

*Szivemben bizony kín dúlt,
mikor a vonat indult,*

*de nem sokat merengtem,
esett, hát hazamentem.*

*Száz gramm dobányt hagyott rám,
hogy legyen cigarettám.*

*S nem álmot, hanem alvást.
Nem látjuk többé egymást.*

A DONGÓ gőzös a siófoki kikötőben, 1930 körül

A földvári mólón

*Partra döng a tó:nagyítóüveg-
 búsá alatt ingó terméskövek
 dagadnak-fogynak, ahogy éleik
 szöge a híg kristályban megtörik,
 szűkül vagy tágul: a dirib-darab
 roncsok együtt emelik hátukat,
 torz teknősbékák, a vízzel, amely
 szabályosan liktetve futja el
 mohos lapjukat, aztán lecsorog
 s fél vagy negyed ütemkésés konok
 játékaival kontráztatja saját
 léleketének nyugodt ritmusát.
 Nyíló recék keresztbálózata
 borzong egymáson át ide-oda,
 s lent, a napsütött fenékhomokon,
 hol balak húznak, lehelletfinom
 árnyuk együtt fut s együtt tűnik el
 a fénytörés színörvényeivel,
 mert máris új bullám nő és üveg-
 búsá alatt a torz terméskövek
 megint dagadnak-fogynak: tizenöt
 másodperc telt el, s két bullám között,
 mely jött s elomlott, most megint csorog
 a sok kis csurgó, fecseg és locsog,
 s megint – árnyat húz a fenékre a
 felszín futó recebálózata, –
 s mindez folyton így ismétli magát,
 így, e játék, az örökléten át,
 így, e léhaság, s túlél minket is
 és túléli ellenségünket is,
 túl, ez a semmi, ez a tünde kép,
 túl a királyok, bősök és a nép
 minden jövőjét: jelentéktelen,
 mégis másod, rettentő Végtelen!*

Tihanyi barátaimhoz

*Köszönöm ezt a
meleg fogadást, bű barátaim,
kartársaim ti, házak, ólak deszka-
s kőfalain,*

*s fatetón s boglyán
felsorakozott és oly lelkesen
burrázó régi ismerősök, hogy lám-
lám könnyezem.*

*Vágja a csontom
az úti hátizsák, de nebezebb,
aminek súlyát a szívemen bordom;
hadd pihenek,*

*adatok inni
féluton is egy kis üde igét,
átlátszót, tisztát, örököltüek, ti
fülemülék,*

*csízek és pinyek
s pinyőkék és mind, akiből a dal
tízezer éve is úgy zengett-kerített,
akár tavaly.*

*Abány rigófütty,
annyi arany korty a szívnek; igyuk!
Azé az élet, ki veletek, dal és rügy,
újulni tud!*

*Minden-tudók ti,
mert minden-feledők, oh be igaz,
nincs maradandóbb tanulni való itt,
mint a tavasz.*

*Halandó szívem
ő szomjazik, arra, jó a világ!
Micsoda győztes áriák!
Köszönöm nektek az örök ifjúság e
csöpp italát!*

Mi köt a Balatonhoz?

Az első világháború után mint egy diák-csapat orvos vendége jöttem le negyedmagammal a pápateszéri táborból a Bakonyon át a Balatonra. Első este Csopak alatt sütöttük parázsban a krumplit, másnap a tihanyi part akácósában, valahol a mai biológia fölött, bámultuk vacogva a valószínűtlen hajnalt, a következő nap Badacsonyból Ederics felé ereszkedőben mint a legszebb magyar tájat tettem el emlékezetemben a Tapolca felé öblösödő völgyet, este a Hévíz körüli szénaboglyákban háltunk s utána újabb három hetet töltöttünk a szemesi „vízitábor”-ban, ahová egész csónak és vitorlás flottillával szálltak le apám iskolájának cserkészei a Sión. A háború és tisztviselő nyomor esztendei után ez a balatoni kirándulás a szépség, új tájak bevonulása volt életünkbe, kis magyar kárpótlás a „Szajna-habok”-ért, amelyeknek a „susogását” még mindig nem hallhattuk.

A következő nyáron Balatonberényből néztem a keszthelyi öböl túlsó felén a hegyeket, egy kvietált tábornok bukott fiát tanítottam németre s a pajkos házbeli asszonyok a padló résein „tűz van” kiáltással dugták fel padlásszobámba a Győrből érkező leveleket. A tűzből csakhamar tűzhely lett, három év múlva már a révfülöpi szőlőkben látogattam, mint kereső orvos a feleségemet: ő első gyermekünket hordta, én első regényemet olvastam neki a vízre vivő padlón. Ez már a konszolidáció éve. *Nyugat*-novellámra még milliókban kaptuk a pályadíjat, de betegeim már szolid pengőben fizettek. A munkásnak, tisztviselőnek megint volt fizetése, amelyet Pest környéki és balatoni házikók álmaként kezd téglába, cseréphe rögzíteni.

Lassan a határok is megnyílnak, szüleim a Duna mellé húzódnak nyugdíjba, náluk írom nyári szünetben nagyobb munkáimat, de az egyre sűrűsödő olaszországi utak és felsőgödi nyarak közt a Balaton is le-lehúz magához. Az egyik nyáron, Berzsenyi könyvemre készülve, a költő nyomait kutatom Niklától Sömjénig. Barátom – a *Balatoni hexameterek* írója – családjuk badacsonyi szőlőjébe is átvisz: a legjobb magyar szőlőíz s a kötet egyik versében megörökített éles, szürke szem, barázdás arc – az Egrýé – marad erről a kirándulásról az emlékezetemben. Néhány évvel később, már a falukutató mozgalom hatására, Zalát járom be, innét kiindulva egészen Lentiig s térek vissza a kenesei üdülőtelepre, amely akkoriban (fővárosi alkalmazottak vagyunk) a család fő-fészke már. Három kis gyereknek el sem lehet képzelni olcsóbb és boldogabb nyaralást, mint ebben az üdülőben, amelynek helyes üzemvezetése, amikor jobban megismerem, *Családias falanszter* című utópiafélmre kész. Csak a villájából lerándult s udvarolva körül táncolt főpolgármester szalmakalapját és hasát kell a vízben elkerülni – a fűzfák alatt derék tanár- és mérnökfélekkel sétálhat az ember, sőt az alkalmazottak közt is akad néprajzos tisztviselő s könyvgyűjtő, irodalomismerő portás. Persze itt is dolgozom, de nem egész napi rabságot jelentő regényeim, drámáimon, könnyedén írt színházi kritikák, *Híd*- majd *Kelet Népe*-cikkek repültek innét a jövőre neszező országba, melyen ekkoriban csap át az irodalom fertőzése. Itt, az üdülő közelében bérelt házacskában fény-

képezzük le kislányaink között a vendég Móricz Zsigmondot is, aki ekkor írta oly jellemző kenesei jegyzeteit s a kitörő háborúnak is innen felel a kelet-európai népek sorsközösségét hirdető, a „híd” szót három nyelven elismétlő *Most, punte, silta* című tanulmányom.

Az utolsó években Kenesének vetélytársa támadt, az egyik régi földvári villa mint panzió, rokon kézbe került, s cseperedő gyerekeink egy nyáron a volt személyzeti házból nézegetik a vérbükk túlsó oldalán napozó Karády Katalint s a három Esterházy gyereket. Földvárt azonban nemcsak én, a család sem tudja megszeretni: túl vastagon van rá fölkenve „a nemzet krémje”. Csak kis Katánk keze melegét őröm innét, amint együtt kocogunk fel néhány héttel halála előtt a kilátóhoz: meg a szemben lakó Bajor Gizi arcát, amint ugyanannál a kilátónál az örült grófnőt lesi a kerítésen, hogy jól játszassa (a Horthy-korszak delelőjén vagyunk) Harsányi *Bolond Ásvayné*-jét.

De ha nem is akarok többé Földvára menni, a történelem mint egy balatoni vihar, újra és újra idecsap. Földvarról egy nagyobb legelőn kell átmenni (a sín fölött, melyre a költő vére szárad) s ott van az ember a szárszói Soli Deo telepen. Én is azon járok át Földvarról az ott-tartott írói találkozóra. Negyvenkettőben egy hét minden napján kétszer is, egyre nagyobb boldogsággal merülve meg a szavainkon felnőtt értelmiségi ifjúság aranykor-szövő álmaiban s az írók váratlan egyetértésében; negyvenháromban pedig egyetlenegyszer, egyetlen órára, hogy elmondjam, ha másból nem, dacból, amit mint szárszói beszédet őrzött meg főként ellenségeim emlékezete.

(Részlet a Sajkódi estékből)

Evezősverseny a balászok és hajósok között a siófoki kikötőben, 1935

Balaton

*Ha vannak még szárnyaid, lélek
tárd ki e szép augusztusi hajnalon.
Badacsony szőlős kertjeiből
kél ki a nap s a tóra száll énekelve.*

*Más partokról özönlik a nép
és szól a borra szomjas férfiak kara
miközben ring a sűrű nádas
s a zabolátlan szél lengeti vásznait.*

*Ó, az asszonyok, ők berugnak
ezer színétől a ragyogó vizeknek
s megrészegül a meddő tó is
égő mellüktől, csípeik formáitól.*

*Nagyobb bált soba nem láttam én
soba igézőbb koszorúját a nőknek
s hogy ott úszol közöttük te is
még forróbbak lesznek a reggel csókjai.*

*Balaton, szépségek edénye
partjaidon nem sírnak az árva fűzek
repülj fel lélek és üdvözöld
a zengő vizet, miben kedvesem fürdik.*

JÉKELY ZOLTÁN

Balatoni elégia

*Sarkantyúba kapom a képzeletemet:
hol vagy ez órán, hol keresselek?
Hol vagy, sok-sok tökéletes vonal
szövedéke, állandó diadal
mulandóságon s mindenben, mi rút!
Kiapadbatatlan mennybéli kút,
hol a vándor nem földi szomjat olt
s a mennyeit látja, ha felé bajolt.*

*A távolságot álom oldja fel,
feléd álmok csapatja menetel,
nyomodba uszított kopóbadak
folyton csabolva üznek-hajtanak.
Tisztásokon és dombok hajlatán
inalsz előlük, könnyülábú dám,
s mikor már-már elérnek, könnyű, bölcs
szökelessel kidobbansz és kitörsz.*

*Düböng a szél, tombol a Balaton,
téged kereslek minden tarajon;
a tenger éppen így vajúdbatott,
mikor Vénusznak életet adott!
Kagylót nyitok meg, a kezem remeg:
minden szép kagyló Téged rejteget,
minden kagyló a szerelem maga,
meg nem szegett lányságod záloga.*

*Somló, Csobánc, Tátika, Szigliget –
romablakból kis kendő integet,
a víz felett hintázva-álmatag
szellem-fehér sirályok szállanak.
Megálmodott, sobasem teljesült
szerelemek, véres hullámba merült
vágyak a mélyből fel-felsajganak –
A mi szerelmünk is legenda csak.*

KERESZTÚRY DEZSŐ

Dunántúli hexameterek

(Részlet)

*Még alig itta a nap fel a bajnali harmatot és kint
jártunk már a füzes parton a nádas alatt.
Méntás pázsiton át, a sekély part lágy fűvenyén, bús
vízben gázoltunk s úszva elértük a mélyt.
Mint a sikos halak, úgy játszottunk, lengve a selymes
hullám karjaiban, ringva vidám ütemén.
Lapda repült azután, ragyogó cseppel beporozta
bronzszínű bőrünket visszacsapódva a víz.
Kagylót, szép kavicsot szedtünk, ívelt csigaházat,
szikkasztott forró síma kezével a szél;
lustán elbeveredve a fűben néztük a kéken
lengő tulsó part integető hegyeit,*

*néztük, mint uszik el lebegő ösvényén a felbő
s ingó hab tükörén mint suban át a sugár.
Áldott pillanat! Állt az idő elszótalanodva;
álltunk s ránkzubogott nyári tüzével a dél.
Jó volt kint a vizen, ég s föld közt ringva, de így még
jobb, ha a fáradt test várja pihenni az éjt.
Lassan lépsz már; izmaidon szétárad az édes
bágyadtság és hív lány takaróval az ágy.
Most a karomba hajolva lezárod könnyű, mosolygó
csókkal két szememet s felnyitod ajkaimat.
Testedből a nap és a víz élő jóize árad
s mint halk esteli szél sóbaja, nedves a szád.
Csendben szólsz és mintha a fűzfa beszélne susogva;
halk pibegésedben vadkapor illata száll;
oldódó bajadat mint friss füvet érzi az ujjam;
bőröd bársonya hűs, hullámmosta fővény;
melled s könnyű csipőd játékos, szép vonalában
visszaidézem a táj lejtve szökő hegyeit.
Összefonódunk, mint két felbő úszik a tónak
gyöngyházfényű egén s hangtalan egybevegyül;
szállunk már; lebegő ösvényen lenget az álom
és betakar tikkadt csillagos éggel a nyár.*

DÉRY TIBOR

1973. október

Ha ablakomból este kilenc tájt a Balaton fölött átnézek a somogyi partra, egy se vége, se hossza fénycsík pillog rám barátságosan hunyorgó sárga pikkelyekből Kenesétől nagy ívben Siófokon, Zamárdin át majd Szántódig. Itt eléje ugrik a Tihanyi félsziget, két púpja fölött az apátság zöld bogárkafényével. Ha kimerészkednék a kertbe, a baluszter mellé – ha vállalnám a nyári éjszaka álomittas kalandját –, a félsziget macskafarka fölött Fonyódig követhetném a lámpafények litániáját, Fonyódig vagy még azon is túl. De vajon az még mindig a somogyi part-e, vagy már átváltott az innensőre? ... ó, huncut bizonytalanság, mely létünket hintáztatja a Tudás és a Semmi két hegyfoka között, az égitestek szóródó fényében. Mint a hangya, mely az önmagánál nagyobb tojást is el bírja vonszolni, cipeljük magunknál nagyobb reményeinket, bizonytalanságunk egyedül hatékony antigénjeit.

Talán mégiscsak a somogyi part?

Hát nem mindegy?

De hátha a Léthe partja?

Akár így, akár úgy, mondom magamban, amikor éjjel háromkor fölkelek íróasztalom mellől, ideje lefeküdni. Vagy előbb merészkedjem ki a kertbe, még egyszer szemrevételezni földi, égi vagyonomat? A túlsó part élő lámpafénysorát s fél fordú-

lattal balra, házunk antennája fölött az ott veszteglő Göncölszekeret? Orromnak a hársfa illatát, a levelek kislánycevegését fülemnek, talpamnak a fű alázatát, egy szóval mindazt, ami rövid érzékeimmel s ugyancsak rövid tudásommal elérhető?

De éjjel három óra van. Vagyis?

Tudható, mondom magamnak, hogy az emberek ilyenkor már nyugovóra térnek, még a somogyi parton is. Csodálkozol, hogy a lámpasor kialudt, s kihunyt az apátság bogárkafénye, sőt az innenső oldalon a Marina-szálló tetőterrasza is, már csak a kihalt utcák őrüzei égnek. Kihalt utcák? Csodálkozol, hogy az ember esendő s éjszakánként gyöngeségében lehunyja szemét? S annyira pártolnád világunkat minden csalódásod ellenére, hogy hallhatón mormolva elátkozod antennád fölött a Göncöl szekerét s körülötte a többi csillagot, amiért üres tüzeiket lobogtatva előreláthatólag túl fogják élni a földi eszméletet?

Tehát rosszul esik, hogy odaát a lámpák kialudtak.

(Részlet a Napok bordalékából)

V A S I S T V Á N

Badacsonyi ősz

*Esik, a köd vastagszik a tavon,
alig látszik ki már a Balaton.
De idejövet elkaptuk, ahogy
Akarattyánál elénk ragyogott
előbb az a hirtelen, résnyi víz,
aztán egy forduló után kinyílt
S csillogtak a vékony, őszkezdeti
napsütésben kékjei, zöldjei.
A kék eltűnt, a zöld sötétedett,
sötéten áll a badacsonyi hegy,
piroslik rajta esőverte lomb,
boltozata, a gyűrt bazalt borong,
s nem látni, csak szürkészöld fátylon át
Szigligetet, Csobáncot, Tátikát.
Zokog a lomb, subog a szél, oda
ez a nyár is, az eső illata
száll szét a szélben, mélyen beszívom,
a magam nyaratól is búcsuzom:
ahol a szél, a köd, az ősz is édes,
ezen a hegyen lettem negyvenéves.*

Mézöntő

*Jött a néma szó. A könnyű dal.
Acélt hozott és kötelet.
Egy angyal hozta fényes szárnyain
s megállt a szőlőskert felett.
A hamvashusú zöld magok
gyökérig megbajoltak.
És átszóltak a körtefák
a szomszéd asszonyoknak...*

*Ezer tavacska nyílt a hegybe.
A gálicos kutak
vibráló párát permetezve
fújták az égre-dőlt utat,
és lett a hegyben nagy csuda:
akár egy dallalgyöngyözött madár,*

*elindult fölfelé a mandula.
A prés alá bújt.
Köréje szállt a kert
s a kék szüret megcsordult odafent...*

*Az öblök fényes, nagy sajtárjai
az égi-musttól kezdtek forrani,
s midőn csordult a sok edény,
hajót hozott egy csónakos-legény.
A szőlős táj, mint tág lépes keret
fölkitta mind a mézöntő eget...
S az angyal lábait megint
a fölnyílt kék kutakba mosta,
s kinyitva könnyű szárnyait,
elszállt a felhős nádasokba.*

Találkozások a Balatonnal

Régóta keresem ennek a tájnak a lelkét, és a táj mindig hatalmas és sokszínű volt, és nehezen lehetett megérteni. Színek gazdag és formák szelíd skáláján játszott előttem: mire értettem és éreztem egyik alakját, már másik formában merült fel. Ültem Tihanyban a rév mögött, ahonnan a tó nagy tengeröbölnek látszik a Badacsony és a fonyódi hegy harapófogójában, láttam az aligai domb alatt megbújt érzelmes nevű villákat, Földvár nyugodt fáit, Kenese hivatalnokfelöltözöttségét és Füred beteg eleganciáját. Ültem szemközt a szántódi csárdával, és visszanéztem száz év előttrre, Csokonaira, a túlsó partra. Értettem, hogy ott, a nagy víz előtt, elővette a fájdalom és a versírás, szemben Tihany leányának szent hegyével. Éreztem Badacsony és Almádi lankáinak légkörét, a szelíd dombokat, ahol világoszöld indák közül virít ki gazdag őszökön a piros szőlő. Nem csodálkoztam, hogy itt a régi házak, vén kúriák és zölddel futtatott nyaralók távol épültek a parttól, inkább a szőlők közé, mint a Balaton mellé. A régieknek fontosabb volt a bor, mint a víz, a szőlő, mint a Balaton, az öreg fák hűvöse, mint a nap tükröződése a játékos hullámokon. Keszthely nyugodt és elhagyott barokkjától Siófok körüti nyüzsgéséig vittek el a vitorlások fehér szárnyuk alatt. Mindenütt polgárok más és más csoportjait találtam. Szárszón ingujjban és nadrágtartóval, Almádiban ingujjal és övvel, napbarnítottan Földváron és napernyő alatt Füreden. Siófokon egy színházi hetilap törzsközönsége, Zamárdiban az úri középosztály, Földváron a nagypénzüek, Szemesen a méltóságos urak, Fonyódon a vidékiek és Szentgyörgynél a helybeli tehenek fürödtek ugyanabban a Balatonban. Zalában alig tudtam szabadulni a Kisfaludy-sorok íztől, és a szép nevű hegyek között mintha örök időkre megragadt volna a múlt század és Vas Gereben öreges történetei.

A part változatos, külön ízekkel teli, mint a társadalom, a tó hatalmas és állandó, mint a természet, mint az ország. Gótikus templom kopott romját láttam az ezeréves rév fölött, éreztem a bencés apátság szobáinak komoly hűvösét és hallgattam a zenét nyugodt, meleg szelekkel gazdag estéken a túlparti mulatókból. Fürödtem a szemesi miniszteriális urak „saját Balatonjában”, ahol minden parti villához tartozik egy sávnyi homok és szalagnyi Balaton. A nagyasszonyszabású háziasszonyok itt megharagszanak a vendégre, ha véletlenül beleúszik a „más Balatonjába”, és a szomszédok homokján hagyja testének gyorsan elmúló nyomát.

Sokféle táj és sokféle ember között a víz egyforma egykedvűséggel mossa az urak és parasztok partjait. Mormolással felel a szeleknek, nádat ingat, és néha, csendes estéken, vidám halakat vet ki magából, megcsillantja őket az esti fényben, aztán újra visszafogadja ívesen hajló testüket. A felhők árnyékukkal ugyanúgy elvonulnak a tavon, ahogyan elvonulnak fölötte is az égen. Az égen fehérek, a tavon sötétzöldek ezek a felhők, és a tó száz színváltozással mesél azoknak, akik kihajolnak föléje egy móló piros padjáról vagy egy vitorlás kötelei közül.

Furcsa orvosság ez a víz, mindenre jó és mindent gyógyít. Egyformán illik az ember öröméhez és bánatához, ahogyan a vonat kerekeinek kattogásából egyformán lehet víg és bús melódiákat olvasni. Minden hangulatot aláfest ez a tó,

és minden érzést teljessé tesz. Olyan táj, mely nem lesz ura az ember hangulatainak, nem megteremti és nem alakítja, hanem egyszerűen, nyugodtan és magától értetődően szolgálja a hangulatot. „Szolgálatkész táj” ez, vidáman engedelmes, olyan, mint egy jó barát, aki nem vigasztalja az embert és szavakkal nem vesz részt a bánatában, de hallgatásával, cinkos és együttérző hallgatásával segíti jókedvűnek lenni és segíti búsulni is.

(Részlet a Hazugság nélkül című kötetből)

NAGY LÁSZLÓ

Bordal

*Bakonyalján ma vakmerő vagyok,
mulatok nyögő tető alatt.
Köröttem futkos, forgolódik a szélvész
s fujja égig a sűrű havat.*

*Villanyom oltja és megtépi a táj
idegzetét, a gyors telefont.
Fák terebélye ropog, mint a dúvad
fogán a csipkés gilice-csont.*

*Remeg az asztal, a borosüveg.
Poharam üres – újra teli.
Nézem, a bordó otelló-bor tükre
arcomat hogyan reszketteti.*

*Ez lenne bát a jövőbeli kép,
arcom a megtört, bús-keserű,
amikor már a nevetése kínos
remegés lesz, ha éri derű?*

*Megszaggatsz engem, te múlt idő,
ellenző szívem hiába ég.
Ifjú vagyok még, s gyalázatom lenne,
ha már előre meghajlanék.*

*Ó, az ifjúság batalom, erő,
vörös tüzekkel tart könnyedén!
Vigadok, amíg szeretőt is szítva
minden bajomban ő van velem.*

*Érzem, ha elszáll, nem szégyen a könny,
igazán akkor kell majd a bor.
Tükrében mélyen csak a tüzet nézem,
ami én voltam valamikor.*

M Á R A I S Á N D O R

Balatonfüred

A „Gyönyörde”, a fasor, melynek lombjai alatt Vörösmarty beszélyének hősei, a „füredi szívhalászok” sétáltak a választott hölgy után, a Kisfaludy-Színház romjai, Jókai és Blaháné léptének nyoma az erdőben: ez a legtisztább magyar biedermeier. De a táj is szelíd, mintha a betegek, akik e fák alatt, e forrásnál, e világoskék égbolt alatt keresnek gyógyulást beteg szívüknek, megszelidítették volna a természetet. A táj hozzászelídült a betegekhez; kissé sápadt és nemesen ernyedt, mint mindenki, aki megismerte már a halál első könnyű, udvarias érintését. Nyájas táj, hivogató. Ezt mondja: „Ne siess. Pihenj. Hallod a fák zúgását? Valamit üzennek .” Az ember megáll, hallgatja a zúgást, s egyszerre megéri, hogy kár volt sietni.

J A N K O V I C H F E R E N C

Szántód partjainál

1

*Ki gyermekkézzel szórtam gondtalan
ifjúságomnak harminc aranyát –
megállok most és vallatom magam:
láttam Párizst – nem láttam Baranyát;
láttam Monte Carlót és Avignont –
s mint a játékos, kinek pénze fogy,
riadva kérdem: mit nyertél, bolond?
elmúlt Avignon – itt maradt Somogy.*

*Midőn Csokonai Vitéz Mihály
megírta itt dorgáló énekét;
midőn lent ült Szántód partjainál,
Tibany felé elmerengetve két
mandulaszemét, már többet tudott –
nem látta Watteau-t, nem látta Boucher-t,
de éppoly szépet, szebbet álmodott –
s lába előtt bölcsőben sírt a Lét...*

*Lábam előtt a bölcső most üres.
De ébredsz már, s tán megvajudsz, Világ...
Visszajöttem, szép Újszülött, heves
könnyek között lelkem takarni rád:
ki már közelgesz csúf anyajelek
között, téged hív s téged fél bután
a kín – s a döllyf; a dac s a rémület –
Holnapra talán megszületsz, Hazám!*

2

*Ölelj magadhoz, százmellű anya,
dombos vidék, ki búsan szenderegsz.
Tán rólam álmodsz lázvert éjszaka,
utánam nyúlsz karoddal s megremegsz;
és holdtakarta álmod éjfelén
rólam beszél a rezzentajku lomb,
barangoló fiadról – óh, felém,
felém sóhajtasz, én Dunántulom.*

*Szeress! Szeretlek! és hallgass reám:
jönnek a napnyugati vándorok.
Földed, füved, vized a lakomán
mefogyott már, de jut még egy marok
nekünk is, kik veretni fegyverünk
messzire voltunk – adsz-e foglalót?
Elbágytunk egykor, hogy majdan legyünk
honunkba megtérők, - bonfoglalók!*

*Én is, ki künn tanultam küzdeni
nagy mesterek fogását bámuló
apród soron, - most fogom kezdeni:
ifjú elmével tollam forgató;
tollam kivonva fényesröptü kard –
bár ajkamon nem harsan induló:
mégis e jelben fogok győzni majd –
repíts, Pegázus, bontott szárnyú ló...*

(Részlet)

Éjféli fürdés

*A tó ma tiszta, éber és
oly éles fényü, mint a kés,
lobogva lélekző tükör,
mit lassu harcban összetör
karom csapása. Nyugtalan,
heves fogakkal visszamar
a mélyen megzavart elem.
Legyőzve, lustán fekszem el
és hallgatózom: csillagok
rebbennek csak, mint elbagyott
egek vizébe zárt halak,
tünődve úszó madarak.*

*Elnézem őket, röptüket,
az irgalmatlan és süket
egek között, én árva szörny,
kit páncél nyom, heges közöny,
ki mit se kér és mit se vár,
csak bámul bosszan és pubán.
Sikamló sűrű pikkelyek
lepik be sűrűn szívemet,
a mélyén édes jó iszony,
kitéphetetlen orv szigony,
mit észrevétlen vert belém
a víz, a víz s a lassu mély!*

*Mert lenn bináros rét lobog,
alant a kagylók boldogok,
szivük repesve tölti meg
a fényvel érő sűrű csend.
És mintha hívást hallana,
zubanni kezd az éjszaka,
moszat sodor vagy csillagok,
nem is tudom már, hol vagyok?
Talán egy ősi ünnepen,
hol ég is, víz is egy velem,
s mindent elöntve valami
időtlen sírást hallani!*

RÓNAY GYÖRGY

Almafa Szárszón

*Ritkább lett alatta az árnyék.
Letörött két ága, de áll még.
Valamire vár még.
Egy végső gazdag termésre talán.
De csak egy vadgalamb zokog a fán.*

Dalocska Szárszón

*Kis szél csörgeti ablakom alatt
a száraz diólevelet.
Mintha a nyárba beszökött volna egy
röpke őszi fuvallat.*

*Napról napra őszül a világ.
amíg az ember él.
Subognak a fák.
Sír a diólevél.*

A HELKA gőzös és a KISHAMIS vitorlás a balatonföldvári kikötőben, 1930–35 között

Kétarcú világ

*Sohase látom egynek a világot.
A dolgok tükre két arcot mutat.*

*Nézem, ahogy a vízből a halászok
csónakba húzzák bő zsákmányukat:
reszket, remeg a balak teste, csapkod,
sikamló villogással bánytorog,
kapkod, libeg a háló ágbogából
esengve nyíló száj, a tág torok;
verdesve ráng a foglyul ejtett élet,
röpköd a víz körötte szüntelen,
forog az örült szépség fátyolában
a bánykolódó, sóvár gyötrelém.
az emberképű, iszonyú valóság,
hogy szabadulni többé nem lehet.
A magas égről víjjogó sirályok
ezüst-kampói függenek.*

*Nézem az esti kikötőt a partról:
Febérlenek a nagy, szelíd hajók.
Szeszélyes árnyak tapadnak az égre:
daruk, vigyázó tornyok, rakodók.
S köröttük sínek, váltók, szemafórok,
a drótokat kis szél remegteti,
s libegnek fönt a lefele sugárzó
karélyos lámpák osztott fényei.
Mig billenő sorompók csengetyűznek,
az út felől, a parti fákon át
reflektorok kévéje hull a vízre
s tengert növeszt köré a vak világ...
A tó felett, a sívár kikötőben
a látomás szépsége így kísért.*

*A dolgok arca tükörként mutatja
a vágyódást, a szenvedést.*

A rezi várban

*Itt ülök a rezi várban,
alattam a fecskék gyűlnek.
Látcsővel figyelem őket:
bogy cikkannak, bogy röpülnek!*

*Lent a szelíd, sárga tájak,
jegenyék és kaszált rétek,
lombhullató öreg erdők,
köderesztő messzeségek. –*

*Lesi a bukdosó fecskét
megnyúlt szemgolyóm két csápjá!
Látcső lencséjébe fogom:
igézetes üveg-várba.*

*S csodálatos varázserő,
modern mágusi varázslat! –
Oly közel jön, bogy már szinte
pupillám verik a szárnyak.*

*Már itt bukdos, már itt merül,
ível, forog, zuhan, lebben, –
egész-bennem, – könnyedén, s a
széltől egyre részegebben.*

*Érzem a tüdő mozgását,
motorját a könnyű szívnek,
csontozatot, tollat, farkat;
szabályozóit az ívnek.*

*Nem is ő, már én repülök!
Mit is tebet ez a lencse!
Én kavargok, én merülök,
néző-magamat feledve.*

*Már én vagyok a kis fecske,
aki pörög, – ő, ti fecskék! –
Engem emel, engem ölel
mérhetetlen végtelenség.*

*Az én szívem nőtt madárrá,
tollasult meg, kapott szárnyat,
bogy én is a végtelennek
áramai között szálljak.*

*Csodálatos repülés ez: –
boldog, fájó, könnyes, édes.
Forog a szív, nincs batára,
egyre közelebb az éghez.*

*S érzem, őt még ez is köti,
a látcső merev, nagy szeme –
szabadulna ettől – és már
csőrével mintha intene.*

*S kiszakadt a lencse-körből
egy óvatlan pillanatban. –
Hol vagy, fecske, hol van a szív? –
– Messze búznak már csapatban.*

*S kutatom a végtelen, kék
semmit látcső-mozdulatlan.
Körül csak a végtelenség.
Mi az! Szív nélkül maradtam? –*

A balatonfüredi kikötő, a Helka gőzössel és a fürdőbázzal

„Hosszú lábbal lép a nád...”

Gyermekverseink Balatonja

A Balaton mellett születtem 1960-ban, majd nőttem fel, s a mai napig azt a verset tartom gyermekversnek, amit annak idején nekem írtak, számomra mondtak. Endrődi Sándor és Pósa Lajos gyermekverseiről nem tudtam kölyökkoromban. Nem adták ki a félszáz évvel ezelőtti költeményeiket akkoriban még, nem is írtak róluk. A Gyermek esti imájáról – amit badacsonyiorsói nagymamámék megtanítottak nekem – csak negyvenvalahányadik születésnapom után tudtam meg, hogy Pósa-vers: *Én Istenem, Jó Istenem, / Lecsukódik már a szemem...*

Tapolcai nagynéném a Dörmögő Dömötör című periodikát havonta megvette, s fölolvasta nekem óvodás koromban. Hat esztendőskoromtól már a Kisdobost olvastam. Csak e folyóiratokból már ismertem Nagy László, Pilinszky János, Zelk Zoltán, Weöres Sándor és még sokak nevét.

Édesapám szerint a mózeskosaramból a badacsonytomaji öbölre láttam, nem csoda hát, ha a Balaton és a költészet képzete közelíteni kezdett egymáshoz – bennem.

Az iskola alsó osztályaiban – a tájból és a könyvekből egyaránt – megtanultam, hogy a Balatonra többek közt vigyáz az almádi Öreg-hegy, a füredi Tamás-hegy, Tihany templomos orma, a Fülöp-hegy, a Badacsony, a Gulács, a Tóti, a Csobánc, a Szigliget, a Bece-hegy, a Szent Mihály-hegy, a Keszthelyi hegység, a két-két Fonyódi és Boglári kettőskúp és a földvári Kőrös-hegy. Szívesebben lakott már az ősemlék is a hegy óvásában s a vízparton, mint azoktól távolabb. Inni s halat enni tudott errefelé, majd a további korok emberei szintén előszeretettel telepedtek meg e tájon. Sági Károly történész szerint a rómaiak idejében már a bájos mediterrán vidék szépségeit is értékelték az itt lakók (Boglárlellel hajózása).

A Pannon-tenger üledékét beborította a vulkáni láva, s ahol nem óvta eléggé a megszilárdult bazalt, ott medret vajt a Balatonnak a víz és főleg az északnyugati irányból fújó szél. Körben a hegyeket tanúhegyeknek is nevezik, mivel arról tanúskodnak, hogy csúcsukig ért millió évvel ezelőtt a földfelszín. A Balaton még csak húszezer éves képződmény. Gyermekkoromban az énekórán vidáman fűjtük:

*Tátika, Somló, Szigliget,
Badacsonyi hegybát integet.*

Később Herczeg Ferenc *Fekete szüret Badacsonyban* című szép írásából tudtam meg, hogy a világirodalmi összevetés szerint is csodálatos tájra születtem:

„Ez a legszebben felépített hegy mindazok közül, melyeket életemben lát-tam. Különb a palermói Monte Pellegrinónál, melyről Goethe azt mondta: a világ legszebb hegyfoka. Goethe nem látta a Badacsonyt...”

Zákonyi Ferenc füredi helytörténész szerint *„Badacsonynál a tó környékén gyűltek össze a természet legszebb alkotásai, amelyekhez Füred után a magyar*

költők a legtöbb verset írták. Badacsonyan és a többi kibűlt vulkán oldalain szőlőtőkék milliói sorakoznak, gyümölcsfák virágai színesítik tavasszal. Az erdős bóbítával ékeskedő hegyeken a természet ott bagyta teremtő erejének szépségét, kövek, sziklák, ritka virágok, fák és alattuk elfolyó vizek formájában.”

Tóth Bálint Keszthelyen született, s Balaton-parti költőként őt is megihlette a geomorfológiai csoda:

Naszádos Badacsony

*Badacsony partrabúzott
felfordított sajka,
de éjjel a naszádosnép
nagyot taszít rajta,
vízretolja, s loppal-csellel
csap törökre: „Rajta!
Ne sajnáld a kontyosát!
– rab is elfér rajta!”
De csak éjt vitézkedik,
boros virradatra:
hasrafordult taposókád,
megcsáklyázott sajka.*

Nemes Nagy Ágnes versbe rajzolta versbe a kedves tavát. Hogy a Balatonról van szó benne, azt valószínűsítenem bátrabban lehet attól, hogy már az első sor hívó-rímje egy bizonyos földrajzi név után csilingel. A költő Szigligeten látta meg azt a fecskét, amit versével híressé tett. Lila fecske volt... A felnőttek számára *Balaton* címmel igazi remekművet írt. Nagy hajukba burkolódzó fűzfák énekese, Ágnes néni, a következő nyári verset szánta a gyerekeknek, kölyök vakációim indulóját:

Nyári rajz

*Hogy mit láttam? Elmondbatom.
De jobb lesz, ha lerajzolom.
Megláthatod te is velem,
csak nézd a jobb kezem.*

*Ez itt a báz, ez itt a tó,
ez itt az út, felénk futó,
ez itt akác, ez itt levél,
ez itt a nap, ez itt a dél.
Ez borjú itt, lógó fülű,
basát veri a nyári fű,
ez itt virág, ezer, ezer,
ez a sötét gyalogszeder,
ez itt a szél, a repülés,*

*az álmodás, az ébredés,
ez itt gyümölcs, ez itt madár,
ez itt az ég,
ez itt a nyár.*

*Majd télen ezt előveszem,
ha hull a hó, nézegetem.*

*Nézegetem, ha hull a hó:
ez volt a ház, ez volt a tó.*

Bognár Tas vette észre: nincsen benne szín, még nincsen kifestve. A gyermekekre vár...

De hadd színezzem tovább addig magam ezt a tanulmányt! A Balatonról a legtudományosabb leírás is ihletetté vált eddig még. Lóczy Lajos élete alkonyán például egy távoli tájhoz hasonlította a Balaton-környéke szépségeit, mert már nem tudta másképp kifejezni, hogy milyen közel áll szívéhez ez a szépség:

„Azok a sivatagi képek, melyeket negyven esztendővel ezelőtt a földkerekség egyik legsivárabb kő- és homoksivatagján, a belső-ázsiai Góbin láttam, megelevenedtek előttem újra a Balaton felvidéken. Tapolca környékének remek bazalthegyei körül 100-160 méter vastagságú homokréteget hordott el a szél. A Haláp, a Badacsony, a Szentgyörgy-hegy, a Tóti-hegy, a Gulács és a többiek bazaltjai magasan a Pannon-tenger üledékein terülnek szét, s ezek a rétegek csak a bazaltkúpok alatt maradtak meg, a kemény, súlyos bazalt levélnehezekként védte őket. A bazalthegyek körüli tágas részokről úgy eltakarította a szél a homokot, mintha csak száraz, fagyos hó lett volna...”

A balatonkenesei kikötőmóló, az 1938-as jégzajlás után

Váci Mihály iskolakönyvekbe ajánlotta tanulságként ezt a versét:

Balatoni félrevezető

*A Balaton az egy kéklő
nagy víz.
Van körötte hegy, ménkő
nagy, vagy tíz!
A Balaton az vízből áll
meg partból.
A part a vízből áll
és attól –
kezdve van a magyar tenger.
Átlábolhatod száraz sereggel.*

[...]

*Ez meg itt ama világhíres
magyar tenger! – Nincsen sehol, mint ez
ilyen szép! Hasonlíthatatlan!
Lavor, teknő, vályú katlan!
A Földön nincs ily panoráma.
Jöjjön még ma Pannóniába!
A létforma univerzális.
Autóbusz, szekér, vicinális,
hozza, röpíti, viszi máris.
Üzleti gondját abbagyja
Mister, ha látja Akarattya
füzesei közt tengerünket,
melynek szélén béka ümget.*

...

A televízióból az esti mese azúrkéken sugározta felém Kormos István meséjét. Igen, ugyanis a Balaton hírnevét a mesék mackói igencsak öregbítették. Sebők Zsigmond Mackó ura, Bodó Béla Brumija után Kormos István Vackorával találkoztam a képernyő előtt. Vackor amikor megpillantja a Balatont, „tenger vizet” lát.

*Hej, Balaton,
Balaton,
de boldog volt a sok gyerek
meg az apró,
piszén pisze kölyökmackó
a te csudás partodon!
Nem volt gondjuk semmi másra,
csak játszásra...*

*Teltek is a napok szépen
ott a kék Balaton partján,
azon a csudás vidéken,
ahol az ég lenn a vízben
tükröződik,
és a tó a fénylő napban
fodrozódik,
s a víz fölött febérelik
sok vitorla,
és a szél a vitorlákat
fújja,
fújja;
és a túlsó parton nagy-nagy
hegyek állnak,
akik csöndben,
mozdulatlan
a Balatonra vigyáznak.”*

(Vackor medvést játszik című fejezet)

A víz hol smaragdzöld, hol meg kék, attól függően, hogy milyen fölötté az ég, mennyi a felhő, mekkorák a hullámok, mennyire van fölkavarodva a víz... Ha kék, akkor bizony a tiszta égi kéket tükrözi a víz. Ahogy a Vackort író Kormos István is elbeszélte.

A történetbe beleékelődik egy levél, amit az óvó néninek diktál Vackor. Ebben van egy strófányi rész, amely Illyés Gyula balatoni hatsorosát idézi meg. Tájszót komponált Illyés abba a versbe, ezzel is érzékeltetve, hogy új nép jött, jöhetett a partra a történelemben:

*Fürdőruhában széplépésű nő –
Jó alakja az eleganciája.
Hogy ideillik! Mily „előkelő”!
S mi mindent mond el, abogy kisleányára
pillantva elkiáltja:
„Hun mész te, Fercsi! Vigyázz, beeső!”*

Íme Kormos Illyés-parafrazisa, hiszen Vackort is beszélteti népies nyelven / hóha hó! ... / benne úszni / vóna jó!):

*Tegnap vitorlásverseny volt,
Meg vasárnap,
Meg meleg,
Meg egy kis eső.
És a Fodor Dávid fáramászott,
És mondtam:
„Vigyázz, Dávid!
Mert mindjárt leeső!”*

Ám erre már felnőtt fejjel figyeltem föl...

Egyetlen nyár is elég tehát, hogy megszeresse valaki a magyar tengerkét. (Palóczy Horváth Ádám nevezte először tengernek a Balatont). Közép-Európa legnagyobb édesvízi taváról aztán egyre több adatot jegyeztem meg, ám a tó maga is tanított, egyre-másra fedte fel történetét, hol titkait is megmutatta.

Milyen csodálatos, hogy a Balaton mintha csak önnön szláv nevével dacolna (blato = mocsár, sár), hiszen – ahogy Eötvös Károly is látta – csupa ábránd és költészet. Már a XVIII. században vitorlášhajó szelte vizét, és sôt szállított az édes vízű tavaon. Már 1831-től kôszínház volt Füreden.

Nagyobb a svájci tavaknál, a Genfinél és a Bodeninél, majd' kétszer akkora, mint az itáliai Garda tó.

Az Adriai tenger szintjénél körülbelül százegynéhány méterrel magasabban fekszik.

A Balaton flóra- és fauna-világa miképpen a valóságban, a versekben is igen gazdag, seregnyi növényvel és állattal találkozhatunk a könyvekben. Alig gyôzöm Tapolcán a gyermekkönyvtárban leemelni a polcra a köteteket.

A partszálelen a sás, a nád és a gyékény a jellemző növény. Nyáron gyönyörű zöldjüket hullámoztatja a szél, ôsszel aranybarnán susognak. Borsi Darázs József versbe emelt tájképét több emberöltô megcsodálhatta eddig:

Balatonparti kép

*Hangol a lápi zenekar
itt ukkol, ott brekeg.
Az éji szélben borzong a rét
s mozdul a berek.
Millió nádtündér hajlong
s lejt rezdülôn lenge táncát.
Fent az Égen a hold is,
még a csillagok is járnak.*

A nádasról és a nádbugákról Galambosi László gyerekverses könyveiben (Lepkekirály, Röptető) találtam igen megkapó dalokra.

Nádbugák

*Tutajozó
nádbugák
sátra
sárga
fűzfaág.
Békalencse,
babfillér.
Tutajozó
nádbugákon
rucapehely,
csillag-vér.*

Vízi ének

*Nádbuga-koronás kiskirály,
markod kék poharán tíz sirály.
Megállsz a kíséző fák alatt.
Sugárként fölcsapó nagy halak
farkából építéd palotád.
Száz barcsa őrtálló palotád.
Vezéred jól sikló kecsege,
habok közt követi serege.
Nádbuga-koronás királyka,
szívedben nap-oltár, világfa.
Aludj, friss darvaidd befogva,
kocsiddal sietnek subogva.*

Télen learatják a nádat, s télen meleg, nyáron hűvös nádtetőik készülnek a kényékből.

Szécsi Margit verset írt a nádvágókról, akik úgynevezett gyalázkával aratták le a nádat a Balaton jegén. Míg korcsolyázni tanultam Badacsonyörsön, csak úgy trappoltak lovaik a kocsik elé fogva a téli Balatonon.

Nádvágók

*Tó fölött és ég alatt
hűvös kékség bujdokol.
Tolong fehér felleg-falka,
körbefogja ég-akol.
Nádvágónak a világ:
nádas-szegte tó-világ,
ez a kékség szallagtalan
kalapuknál kék virág.*

*Sarló peng és rí a nád,
lesz erős, szép mennyezet,
szálankénti szabadságot
ba megerősítenek.
Pedig szélben szállt a nád
mint a sugár, lengeteg,
s mészbe-mártva merevedik
egy piciny világ felett.*

*Ott az ember régi, vad
bullámzását látja-e?
Csöndes összefonódásból
az erőt kitudja-e?
Bizony, este érzi majd
nyugtalan, merész szíve
azt a napos hajlandozást –
ó bömpölygő nád-zene!*

*Télen-vágott nádkupok
összebújva alszanak,
mint elbagyott kunyhó-nyájak
púposodnak hallgatag.
Réti madár köztük jár,
csőrrel böki, elszalad,
s fészket rak a lápos parton,
zöld, furakvó nád alatt.*

Dévai Nagy Kamilla énekelte el ezt a verset.
Szécsi Margit férje, Nagy László megénekelte a nádas madárvilágát:

Balatonparton

*Balatonparton
a nádi világban
megbújtam egyszer,
s csodaszépet láttam:
bóbitás nádon
nádiveréb-fészket,
sásbokor alján
kis vízicsibéket.
Vadrucca moccant
topogott a vízre,
barna liléit
vízi útra vitte.
Senki se látta,
csak magam csodáltam,
ott a víz partján
még sokáig álltam.
Játszott a nádas
széllel és derűvel,
s hazaindultam
nádibegedűvel.*

A költő elrejtőzött a nádban. 4-500 évvel előtte a török elől bújtak meg a Balaton-vidéken élők, s azóta is a zsigerekben felsejlik az itt élőknek, mit jelent ez. A

török gyermek megvágta golyát nádi hegedűvel, tehát szép szóval és énekkel kell gyógyítani ősi népdalunk szerint. Olyannal, amilyent Nagy László is írt. A világtól elbújva kicsit máris csodák tárulnak elé: nádveréb-fészket, vízicsibéket, vadrucát és barna liléket lát, figyelhet meg. (4-500 éve is e madarakat látta volna.)

S valóban ilyen óva kellett járnia? Igen. Hogy hiteles verssel van dolgunk, a balatoni szakkönyv is megerősíti:

„A vízicsibe a nádas legóvatosabb madara. Tud ugyanis repülni, legszívesebben mégis gyalog surran a nádasszalak tövében. Barnásszürke tollruhája egybeolvad a környezet színével, csak kicsinyeinek koromfekete színe feltűnő. Ezért fészkét is rejt. Oda építi, ahol nem keresik. Pihéstollú kicsinyei olyanok a fészekben, mint fekete pamutgombolyagok a varrókosárban.” (Madarász Andor: A Balaton világa)

Szepesi Attila is írt a legkisebbeknek szánt műveiben több olyan növényről és állatról, amelyekkel a Balatonban és környékén találkozhatunk.

*Gyékeny bókol,
barna buzogány,
lengeti tavi szél,
ide-oda száll.*

*Hajtogatja kusza szél,
puha-pibeszárny,
billegeti barkós
cinegemadár.*

A Kis-Balaton védett gulipánjai szintén szerepelnek a *Zöldvári ének* című kötetben:

*Vízkaszáló gulipán
lép a tavi nádon,
búbosbanka zsörtölődik
fönn a száraz ágon:*

*„Lennék én is gulipán
lenn a tavi nádon,
nem ámulnék banka-módra
minden gulipánon.*

A magyar tájat a magyar impresszionisták ecsetjével festi le Szepesi Attila. A színharmónia kikeverésénél nem kellett külön ügyelnie arra, hogy a valót ábrázolja, hiszen a természetben minden igazi:

*Kék az este. Üstökösgém röppen.
Bölömbika bangol messzi ködben.
Nád sűrűjén szürke daru szálldos,
szárnya zizzen kardélú nádszálhoz.*

*Lápi erdön füleskuvik ébred,
szárnyrakelnek tavi denevérek,
vizisikló karcsú árnya moccan,
mintha faág úszik a habokban.*

*Febér kócsag rezzenetlen-némán
áll a sulyom iszap-folyadékán,
szárnyatolla, ezüst bóbitája
ringatózik a szél ritmusára.*

Gém, bölömbika, daru, kuvik, denevér, sikló, kócsag: mind-mind honos a balatoni nád és sulyom zöldjében. A révfülöpi nyár cím regény gyermekszereplői meg is kóstolják a sulyom édes termését. Szepesi Attila igen szeret az állatokról verseket írni a gyermekeknek. A pénzmapocokról szólóval rekesztem be a Szepesi-idézetek sorát:

*Az óceán túlsó partjáról vetődtél ide,
vitorláshajó potyautasaként,
folyóparti töltések földmunkása,
dohánybarna pénzmapocok.
Ha nyugszik a Nap
és kotnyeles récék szárnysubogását hallani,
útrakelsz a nád takarásában,
úszol a holdsütötte babokon.
Éjfékete árnyék
bókol fölötted: a gyékény buzogánya.
Ezüst bójukból kifeszegeted
a tavikagylókat,*

Itatás Szántódpusztánál, 1930

*vagy a messzi répaföldeken
és sűrű lucernásban lakmározol.
A mélyvizek mérnöke vagy te:
várat építesz, akár a hód...*

A madársereg-számlából, tudom, hiányoznak még, legfőképpen számomra a „dézsmamadarak”. Nincs más hátra, a konkrét madárért egy olyan könyvet kell föllapoznom, amiben a seregélyeket egy mesei lény idézi meg.

Sebők Éva *Seregélytánc* című költeményében ugyanis a Hableány szerepel. A lányfejű, lányvállú, de haltestű lényt magam is sokszor elképzeltem. Gyermekkoromban Andersen mesehőse és a badacsonyi sellőlány elválaszthatatlanul egyet jelentett számomra. A badacsonyi vasútállomást és a környékét Hableáynak nevezték, s csak Hableányként emlegették még az itteni öregek. Ide érkezett az első világháborúban kifáradt és megbetegedett Egry József is, hogy a Neptun szállodában gyógyuljon. (Aztán itt is maradt, hogy feleségére és művészetére, azaz szép-értelmes életének egészére találjon.)

Sebők Éva gyermekversében a Hableány táncoló seregélyeket óhajtott látni. Hát láttam én is, minden szüretkor, amikor amúgy e hasznos madarak megdézsmálják a gazdák pincéit, s úgy zúdulnak a Badacsony hegyről a vágókba, mint a fölleg. Sebők Éva Hableányának magát a boldogságot jelentette a látványuk:

*A Hableány,
ki egy sötét tóban lakott,
felbukkant egyszer: - Ó egek! Habok!
Én jól tudom, hogy nem rendes dolog
az, amit gondolok,
de életem egy balpikkelyt sem ér,
ha nem látthatom, hogyan táncol
a seregély.*

Magam is boldognak mondhatom magam, hogy a Hableány közeléből sokszor láttam a balatoni seregélytáncot a parton. Édesapám mellől a csónakból pedig gyakran elnéztem, hogyan tanulják a víz fölött a levegőakrobatikát az elsőröptű fecskék. Beljebb a káka (*Scirpus lacustris*), s odébb a nyílt vízben pedig a hinarak szőnyegei terjeszkednek. Nem kellett soha az ő védőhálójuk sem a kis madaraknak.

A hínáros békaszólót (*Potamogeton perfoliatus*) Konczek József tartotta érdemesnek, hogy versbe emelje. Milyen igaza volt, a Tapolcán gyermekeskedő s érettségizett diáknak felnőtt fejjel is:

Hínáros békaszóló

*Balatoni békaszóló,
fényes fénynek zöld lábtörlő,
süppedős nagy szövött szőnyeg,
félek tőled, félek tőled,*

*tekeregve, alábukva
csavarodnál a lábunkra.
Csónakomból ki nem lépek,
ne bántsatok, vízi népek,
rajtad békák kuruttyolnak,
szitakötők udvarolnak,
tükörpontyok könnyökölnek,
szót se szólnak, tündökölnek.*

A balatoni halak messze földön híresek. Egy valamit magára adó bécsi vendéglős mindig tartott tavunkból való fogast és pontyot... Harcsa, csuka: megannyi ínycsok falat. Ám ha nem akadtak horogra, az igazi pecás örült a kárászoknak, compóknak és sügereknek. (Egry József, Jékely Zoltán, Kassák Lajos igen szerettek horgászni. Badacsonynál Papp Árpád költő és görög műfordító fogott legutóbb harcsát.) De még a keszeg is milyen finom paprikásan kisütve...

Gyurkovics Tibor Tintapaca című gyerekverses könyvében találtam a keszegek dicséretére:

*Balaton, Balaton,
pikkely van a halakon,
azt búzza ki a halász,
mikor a vízben halász.*

*Odabaza az asszony
nevet a kis halakon,
azt mondja: csak ezt fogtad?
Nebogy holnap elmondjad.*

(Halászné)

A régi halászbemberekről és mesterségükről Hermann Ottó írt pontos és gyönyörű könyvet. (Szepesi Attila Herman Ottó emlékének egész gyerekverseskötettel is tisztelgett.) Simon István a győri halászsokról emlékezett meg fiatalkori versében:

Győri halászsok

*Húzzák a balk, kormos halászsok
be a vízbe a hosszú bálót.*

*Sötét rubában már a parton
illeg-billeg a nyári alkony.*

*A vízen alszik a morajlás,
eltűnik a vonyarci bajlás.*

*A kompház sötét falán itt-ott
kormos üvegű lámpa pillog.*

*Csak szalag, mit a vízből látok,
s rajta a györoröki halászok*

*bálót emelnek, s árnyuk hossza
fölér egész a csillagokba.*

A halászok szinte ezer esztendőn át ugyanúgy tették dolgukat, ugyanazokat a szerszámokat és módszereket alkalmazták. Ha a tudós nem gyűjti össze a róluk szerzett ismereteket, ősi kultúránk szép része ment volna feledésbe és veszendőbe.

Takáts Gyula is kivette részét a Balaton és környékének ránk örökítéséből. Két ifjúsági kisregénye mellett halászregét is írt a gyermekeknek. Hőse Hattyú Marci, aki mindig az emberséges és jó oldalon áll, hisszük, nemcsak a mesékben, de az életben is: a Balaton partján és pártján. Ha vízre száll, azt is egy igen ősi vízi járművel teszi:

*Másnap aztán Marci senkinek se szólva
beült a tölgyfa bödönhajóba.
Cebegve, majd meg bátran evezve
part alá ért a találkozóra.
Nembiába bívják Tündérvárnak
ezt a részét Tibany begyfokának.*

A versben megnevezett bödönhajó igen régi találmány. Egyetlen tölgyfából készítették: fejszével, szaluval és tagyvágóval faragták, vájták ki egész testét. Száz napig is eltarthatott e munka. Feltehetően időszámításunk előtt több ezer évvel, az újkőkorszakban is ismerte már az ember. A följegyzések szerint Balatonbogláron „1862-ig halásztak bödönhajóról” /Sági Károlytól az adat/.

A halásztársak halfogása majdnem oly csodálatos, mint az evangéliumi tanítványok zsákmánya:

*Ott, ahol a zöldnádás berekbe
öblöt vág a Balatonnak tükre,
hálórúdját partba szúrta Marci,
s a halászok letanyáztak körbe.
És mi történt? Első merítésre
a sok hal a bálót majdhogy széjjeltépte.*

*Fogas, barcsa, ponty nagy garmadádba
került gyepre minden egy mártásra.
Levett süveggel nézték a szerencsét,
aztán gyorsan fűzkosárba szedték...*

Minden szépség egyben hasznos is itt e tájon. Erre tanít Takáts Gyula lírája, hiszen, lám, a parti füzek zöld haját meg lehet fogni kosaraknak.

Halászkőről szóló népdalt imitáló Endrődi Sándor-verset idéz Madarász Flóris *A Balaton költészete* (1910) című könyve:

*Tenger nagy víz a Balaton,
De hiába halászgatom.
Könnyű ott a balak dolga,
Hol a halász van megfogva.*

A halászkők V alakú halcsapdákat építettek, amelyet vejszéknek hívtak, de az ügyes halászkők nem csupán hálóval és horoggal, de kézzel is fogtak, és szigorúval is ejtettek el halakat.

A rákot és a teknősbékát nem ették meg nagyapámék, még akkor sem, amikor több volt belőlük a Balatonban. A grófi konyhában viszont előszeretettel készítette el a kukta. Sajnos kivessztek a Balatonból azóta, éppen úgy, mint a lápi póc.

Az őszi és a téli Balaton is legalább annyi szépséget rejt, mint a nyári. (Nem véletlen, hogy Fekete István is megírta a magyar irodalom egyik legszebben ábrázolt nyári szünideje (a Tüskevár című regény) után a Téli berket. Jókai Mór ugyan nem látta soha a téli Balatont, de Huray úrtól hallott a rianásról, s meg is írta *Az aranyember* című művében. (Igaz, a mese szépsége, de a természeti leírás téves. Cholnoky Jenő szerint: „Jókai az „Arany Ember” [sic!] című regényében egészen tévesen írja le a rianást. Ezek a durrogással keletkezett repedések nem rianások. A balatoni halásznép egészen mást nevez rianásnak. A durrogással keletkezett repedésekbe még olyan nagy gazember sem tud beleesni, mint amilyen Krisztyán Tódor úr volt, szegény Arany Embernek a kízó szelleme. Beleeshet a rianásba, de az nem durranással keletkezik, hanem hosszú folyamat eredményeként.” (C. J.: Balaton)

Viszont több más, csak úgy szép alkotás született a Balaton jegéről (Lóczy Lajos külön tudományos monográfiát is írt: *A Balaton jégvilága*.)

A rianásos Balatonról Weöres Sándor szerzett egy strófát, még a Kincskeresőben olvastam. Ő is hangeffektussal látja el a rianás jelenségét, de helyesen ő már nem látat hirtelen keletkező hosszú léket, amelybe bele lehet veszni:

Téli Magyarország

*Parttól partig vastagon
Befagyott a Balaton.
Jégen pengő barsanás:
kanyarog a rianás.*

Éjszaka hűl tovább a jég, ekkor a hideghatásra (mint a többi száraz test) összehúzódik. Azaz összehúzódna, ha a parti, egészen a fenékre tapadó jégtömbök engednék az összehúzódást. Ilyenkor szakadozik össze a jégtükör. Kísérteties ágyúszóra, vagy bömbölésre, esetleg sikolyra emlékeztet ilyenkor a

Balaton hangja. Ám a repedések csak hajszálvékonyak. Cholnoky írja, hogy „A repedés csak nagyon lassan tágul, rendszeren csak néhány milliméter széles lesz. Csak egyes helyeken képződnek, lassú mozgással, szélesebb repedések.” Bátoran járnak-kelnek a tó jegén ilyenkor is a halászok.

Amikor a tó jege lassabban hízik, az mindig finomabb hangjelenségek kíséretében történik. Szinte muzsikál ilyenkor a Balaton tükre.

Csukás István, Süsü megálmodója viszont Szárszón nyaral:

Bámulom a Balatont

*Köteleket fon a víz,
fon a víz, fon a víz –
bullám-taraj hova visz?*

*Köteleket old a part,
old a part, old a part –
kanyarulat hova tart?*

*Hosszú lábbal lép a nád,
lép a nád, lép a nád –
a lemenő Nap iránt.*

*Itt az este, nincs tovább,
nincs tovább, nincs tovább –
nem látok ma több csodát.*

Tamkó Sirató Károlynak van a hűségéről egy gyerekverse. Tengerecki hazaszáll a címe. Igen, hűségéről beszélek, s mivel e nagy szó hamisnak, fellengzősnek és melldőngetősnak is hangzott már oly sok felnőtt szájából, a költő nyugodtan megírhatta a játékosan rímes szép komoly tanúságtételét.

*Szil
Szál
Szalmaszál...
Merre járt a Pál?*

*Merre járt a
Messzívágyó
Jégbegyjáró
Felbőszálló*

Tengerecki Pál?

*Ment amerre
Szeme látott...
Bebolyongta
A világot...*

(A költemény párversét a Kaláka együttes zenésítette meg és énekelte el.)
Tamkó Sirató Károlynak is, akár Nemes Nagy Ágnesnek van egy nyári tavas verse, amelyben nem árulja el a szép víz nevét:

*Ez a tó, ha enyim lenne
mindennap fürödnék benne.*

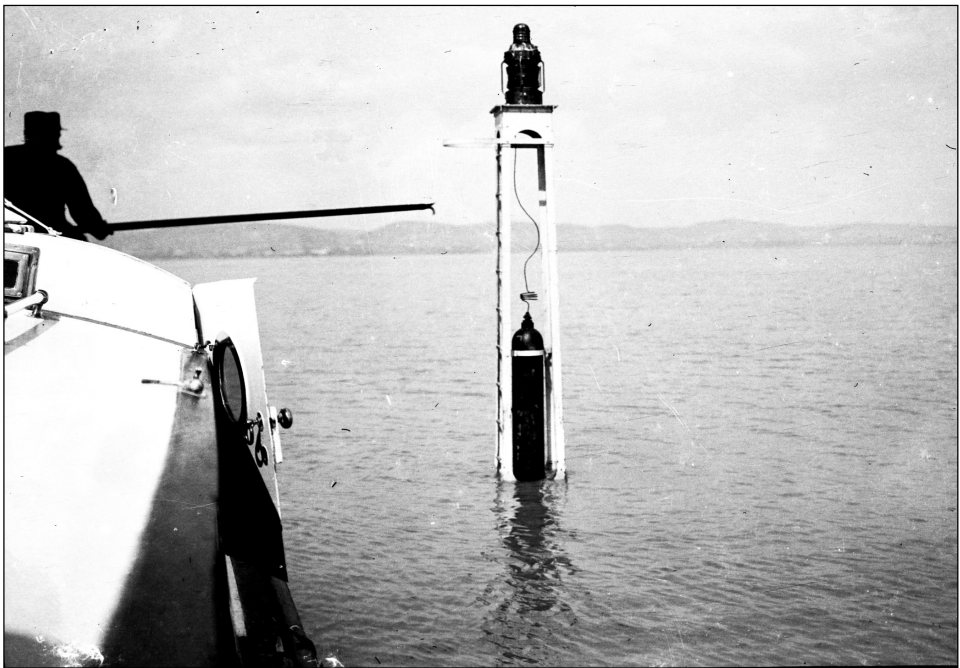
*A Forró Nyár Ünnepe
leúsznék a fenekére.*

*Cirógnám a sok szép halát,
biztatnám a békák karát.*

*Cimboráznék a csiborral,
kínálgatnám mézzel, borral...*

(A verset Halász Jutka énekelte el.)

A Balaton régóta kéklük az itt élők öröme. (Mindennap más színben pompáz vagy háborog. Két egyforma Balatont Egry József sem látott.) Még sokáig gyönyörködhetünk benne. Több tízezer évig. Középkorú, mint egy édesanya. Vigasztalnám Tamkó Sirató Károly bácsit, hogy a Balaton, bizony, ha egyszer az övé volt már, s mert versbe írta, az övé is marad. Mindörökre.

Gázlámpás jelzőbólya a tibanyi zátonynál

Búcsú Takáts Gyulától

A Berzsényi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság nevében búcsúzom Takáts Gyulától, a társaság igen hosszú időn át elnökétől, mindannyiunk barátjától, a magyar költészet egyik mesterétől, akinek életműve már régen abban a parnasszusi fényben tündököl, mint mestereinek: Babitsnak és Kosztolányinak és társainak: Radnóti Miklósnak, Jékely Zoltánnak és Weöres Sándornak a költői munkássága. Klasszikusokról beszélek, nemcsak abban az értelemben, hogy ezek a költői életművek a magyar irodalom klasszikus örökségének szerves részei, hanem amiatt is, hogy gondolkodásuk, életvitelük a klasszikus értékek rendjéhez igazodott, még akkor is, amidőn a történelem vérengző gonoszságával kellett szembenézniök.

Takáts Gyula költészete a természet ihlető vonzásában született, a dunántúli környezet mindig magával ragadó szépségét finom tollal rajzolt képekben, egyszersmind a szülőföld iránt érzett gyengéd szeretettel fejezte ki. Látató módon festette le az enyhe dombhajlatokat, a rejtelmes erdőségeket, a régi udvarházakat, a somogyi vagy balatonmelléki táj természeti és történelmi értékeit. Költészetében részben a látvány uralkodott: a vidéki élet leszűrte tapasztalataiból, apró mozzanataiból alakított játékos rendet. Máskor sejtelmes sugárzást kaptak a képek, álomszerű és groteszk elemekkel gazdagodott a látvány, a valóság fölé tündéri játékot rajzolt a képzelet. Ennek a költészetnek mégsem a tájrajz a legfőbb erénye, és nem a tájkép a legfőbb műfaja. A levegős és tiszta természetfestés mellett egy teljes életrend költői bemutatására és átlényegítésére kell figyelniük. A környező táj arányait és fényeit kevesen fejezték ki oly láttató érzékletességgel, mint Takáts Gyula, a környezet lírai ábrázolásánál mégis fontosabb az, amit saját egyéniségéről és eszmevilágáról elárult.

Takáts Gyula költészetének és emberi egyéniségének kétségtelenül volt valamiféle békítő és megnyugtató karaktere: inkább csillapította, mintsem feltűzelte a lélek viharait, az a somogyi és balatonfelvidéki táj és történelem, amelyet verseiben felidézett és megszólaltatott, arra figyelmeztetett, hogy a világ – minden kedvezőtlen emberi tapasztalat és bölcséleti reménytelenség ellenére – mégis lakható, és a békességnek, az örömmel vannak bővizű forrásai. Megvallom, a mögöttünk lévő évtizedekben magam is nem egyszer Takáts Gyula verseskönyveit fellapozva találtam vigasztalásra, megnyugtató szavakra.

Atyai barátunk és mesterünk, akitől most búcsút veszünk, abban is a klasszikusok követője volt, hogy bízott az emberi szó és a költészet erejében, bízott abban, hogy a vers jobb irányt képes szabni az emberi léleknek, az emberi közösségek alakulásának. Hitt az irodalom, a kultúra, a szellem hatékonyságában, annak a régi hagyománynak az értelmében, miszerint az Isten teremtő munkájához az embernek is hozzá kell járulnia. Midőn erre a búcsúztatóra készültem, nem véletlenül, hiszen a Berzsényi Dániel nevét viselő társaság

megbízása folytán beszéltek, fellapoztam azokat a szavakat, amelyeket Kölcsey Ferenc mondott 1836-ban a Magyar Tudományos Akadémián Berzsenyi Dánielt búcsúztatva. „Való – olvasom Kölcseynél – a költészet jótétei nem épen kézzelfoghatók. Akarjátok-e, hogy csak az érdemeljen figyelmet, ami gyermekeitek kenyerét bőven adja meg? Ó, úgy – az egyszerű író szerint – a kerekas rokká feltalálója minden Homérok felett fog állani! De gondoljuk meg: az ember nemcsak testi, hanem szellemi lény is egyszersmind. Mi lenne az emberiség, ha vadállatként egyedül élelem után futkosna? s mi lenne a nemzet, amely egyedül kalmárkodó nézetek után indulván, az egész természetet csak kincses ládának tekintené, s a csillagok ezreit csak arra valóknak, hogy portékás hajója útját igazgassák?”

Kölcsey itt valóban azokról a lelki javokról beszél, amelyeket sohasem a gazdasági és politikai élet, semmilyen vagyon és semmilyen hatalom nem képes előteremteni, hanem csakis a költészet, az irodalom, a művészet, a zene. Takáts Gyula ennek a lelki hatalomnak a birtokosa és követe volt, tudta ezt magáról, ez a tudás adott számára életkedvet és lelki erőt – majdnem kilencvennyolc esztendőn keresztül. És midőn elérkezett a búcsúzás időszaka – *Hol is a Volt* című utolsó verseskönyvére gondolok – akkor is lelki békével, szinte filozofikus derűvel nézett mindarra, ami reá vár. Eredendő biztonságtudatát nem tudták lerombolni a múltó évtizedek vagy az idős korrallal együtt járó fizikai gyengeség. Csak éppen erősebb lett a meditáció, pontosabban: ez a meditáció szabta meg a versek alaptónusát: meditáció a személyesen vállalt és követett költői hagyományok, a természeti élmények, az idős kor megpróbáltatásai felett. Ennek a meditációnak az eredménye azonban mindig a megbékélés, valamiféle bölcs derű, amely szelíd fényvel világította be a „drangalagi” tapasztalatokat. Csú Fu, a költő lírai hőse és alteregója minden új tapasztalatot ennek a bölcs derűnek az opálos fényében mutat fel.

Ez az opálos fény már az időtlenség hírnöke, és ezt az időtlenséget a megbékülés érzése járta át. A költő már nem kötődött az evilági tapasztalatokhoz, fölényes lelki nyugalommal tudott úrrá lenni az idős kor testi és lelki megpróbáltatásain. Arra összpontosított, ami a látvány, a tapasztalat, az élmény lényege volt, az impresszionisztikus vagy szürrealisztikus evilági panorámát a fogalmi rendben megnyilvánuló életbölcselet lírája váltotta fel. Mintha a balatoni táj is elveszítené régi: erős színekben pompázó arcukat, már csak a „Fény” és a „Láthatatlan” volt jelen. Ahogy *A Láthatatlan és a Fény* című költemény zárósoraiban olvasható: „ott, ahol / a vers előtt/ térdeltek hajdan/ tündöklő vízen, / zombék között / hallgatja Csú / planétákon, magányon/ versen túl amit / a Mindről és az Egyről / a Láthatatlan / és a Fény izen neki.” Most már ez a Fény világítja meg Takáts Gyula emberi arcát és költészetét, egyik sem változik, mindegyik velünk marad.

(Elhangzott Takáts Gyula temetésén, 2008. november 27-én)

BARCS JÁNOS

Hallgasd a Balatont!

(Takáts Gyula emlékére)

*Szemed látom, világod keresem.
Végtelen hegygerinc vonul
alant úszó felbőkosokkal,
Bece-hegy felől ismeretlen
volt dimenziók felé,
s vak kányákat röptet a szél...
Szállnék velük új zátony-szigetet
keresve-kutatva binni, azt
hogy még itt vagy köztünk,
hol partot ér a szellem a
a friss lelkek ölelő sugarában.
Szárnyaló nagy szív megpibentél!
Aggastyán-éves példakép, Te magyar pásztor
voltál – büszkén néztem nyugalmadat, mely
batalmas, mint megőrző pillantásod,
mert erős célra feszülő búr volt.
Onnan arról a legtúlsó partról
hallgasd a Balatont, ahogy a vak szél
verekszik lent a kóbor hullámokkal:
S lásd, ahogy fönt a dombon szüretre
készül a sok pozsgás arcú gazda,
akikkel oly sokszor kezet szoritottál.
Kérlek: béküljél meg e rút világgal !*

Balaton-i fürdőzők, 1930–35 között

Egry József Balatonja

Írók Alkotóháza, ebédlő, éppen ebédidő. Odakinn hétágról süt a nap, kanalazzuk a levest. Négyszemélyes asztal, úgy az ebédlő közepe táján. Szemben velem szülővárosom (milyen sajátos fogalom itt, nekem szülötte városom, őneki felnőttkori Kapos) egyetlen Kossuth-díjas költője (Jaj! akkor már az volt? Lehet, hogy csak később érdemesítették az érdemesültet.)

Mellette a táncház-mozgalom egyik emblematicus főembere. Mellettem, definíció-értékű meghatározással, a minden létező koordináta szerinti közepes magyar képzőművész (jobb ezentúl csak rövidítve említeni középmeáltóságát, így kmk).

Talán az utolsó leveses-kanalazásnál tartunk (persze ki-ki a saját kanalazási ritmusa szerint), amikor kmk megszólal:

– Gyönyörű idő van, milyen kár, hogy nem hoztam festőállványt, hogy festeném a Balatont, mint Egry!

A költő kanala mintha megakadna a kevéske, már csak a tányér alján szétterülő levesben:

– Jóska soha nem festette közvetlenül a partról a vizet.

A levesestálat elvitték, hozták a másodikat. Gyula bátyánk (milyen szép ez a többes. Ő, aki Bece-hegyi borát fogyasztotta húséges ragaszkodással, még ha jó borféléket is kínáltunk, maradt a soha őt meg-nem-csaló Becehegyinél), most ivott egy pohárral. Kmk falánkan, kapkodó gyorsasággal ette a második fogást, a szelet húst sajátos zajjal fogyasztotta. Közben megszólalt:

– De kérlek, hát Egry a Balaton festője volt, ő a vizet, a tavat festette, még fürdőházakat is!

A költő – arcán a pír – újabb becehegyi pohár bort hörpintett fel:

– Te, Jóska a konyhaasztalnál festett mindig, háttal a Balatonnak.

Kmk fölszegte a fejét, s új erőre kapva mondta:

– De Gyula, hát mindenki tudja, hogy Egry a Balaton legnagyobb festője!

A költő kezében most a kés-villa zavarodott meg, a szokásosnál nagyobb egymásba-gabalyodásban, csörömpölésben. Megtörülte a szalvétával a száját, arca kipirosodott, miközben a jobb kezét a szíve fölé emelte:

– Te, Jóska innét festett!

Jó évtized távolából is üzen a négyes asztal. Költő, becehegyi borával s az ő nagy élet- és művészettapasztalatával, népzeneész/népzene kutató, sötét bajusza mögé rejtett sokszólamúságával, érdeklődő, a helyzetet, a konkrét történetet vallató művészettörténész és – kmk.

Közepes Magyar Képzőművész. Festő. Konkrét festő. Lefestő.

Nem olyan mint Egry József.

Siófok költője

Garai István Petrarca-díjas költő halálára

A magyar irodalom 20. századi történetében gyakorlatilag egyedülálló, hogy egy magyar költő verseinek egy részét latin nyelven írja. Garai Istvánnak egész életét végigkíséri a latinitás, első latin nyelvű verse 1937-ben jelent meg Érsekújváron.

1915. szeptember 12-én született a mátyusföldi Nagyvölved községben, a Felvidéken. Gimnáziumi éveit Érsekújváron, egyetemi tanulmányait először Pozsonyban, a Komensky Egyetemen, majd 1938-tól, az északi területrészek visszacsatolása után, Budapesten, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen végezte. 1941-ben kapta kézhez magyar-szlovák szakos tanári diplomáját. Tanított Dunaszerdahelyen, Ipolyságon, majd a délvidéki Bács-Petrőcön, és Békéscsabán.

1947-ben Békéscsabán kötött házasságot, amelyből egy fia született. 1948-ban „Mesekirály” című kötete miatt elítélték, és két évet Szegeden, a Csillagbörtönben töltött. Szabadulása után megözvegyült, s Kőszegre, majd Esztergomba, végül 1954-ben Siófokra került. Itt újra megnősült, s ebből a házasságból egy fia és két lánya született. Kezdetben kályhafűtőként, dekádelszámolóként és bérelszámolóként dolgozott, egészen 1964-es rehabilitálásáig. Ekkor térhetett vissza a katedrához. A siófoki Perczel Mór Gimnázium magyar-latin szakos tanára lett, egészen 1977-es nyugdíjba vonulásáig. 1984-ben költözött családjával Budapestre, ahol 2008. október 25-én bekövetkezett haláláig élt és alkotott.

Első versei tizenhét éves korában jelentek meg, s tizenkilenc évesen már ismert költő volt a Felvidéken. Versei mellett kritikákat, karcolatokat és különféle témájú cikkeket is írt. Első kötetét 1944-ben, Bács-Petrőcön jelentette meg, *Kibontakozás* címmel. Még ugyanebben az évben, újabb három kötete jelent meg *Életem huszadik őszen*, a *Májusi eső* és *A nyugatra szálló fellegekhez* című. Ez utóbbi kötetét az újvidéki ügyészség erőteljes háborúellenes hangja miatt elkobozta. Mindezek ellenére ekkor még úgy tűnt, hogy pályája felfelé ívelőben van. Ennek bizonyítéka, hogy 1946-ban *Csordulatig*, 1947-ben *Lángoló erdők*, s 1948-ban, a már említett *Mesekirály* címmel újabb kötetei láttak napvilágot. Ez utolsó azonban, amelyik a határon túli magyarság védelmében készült, jó időre elvágott körülötte minden lehetőséget. 1949 és 1958 között egyetlen verse sem jelenhetett meg.

Újabb kötettel csak 1970-ben állhatott elő Siófokon. Ez a *Pannonia ékkövénel* címet viseli. Az alcímben egyfajta „balatoni kalendárium”-ként aposztrofálta az összeállítást.

Saját bevallása szerint, legtermékenyebb időszak a kezdődött ekkor. Ezt bizonyítja az a további 30 kötet (!) is, amely ezután jelent meg. Természetesen a hosszú és kényszerű hallgatás időszaka nem telt tétlenül, s ennek köszönhető a gazdag termés. Garai egyébként is „könnyű-tollú” költő volt, a szónak abban

az értelmében, hogy a legnehezebb témákról is könnyedén „kanyarintott” néhány strófát.

Jól mintázza ragaszkodását Siófokhoz és a Balatonhoz a *Harminc év Siófokon* c. verse is, amely évekkel a Budapestre költözés után megjelent *Májusi dal Anakreonnal* c. kötetéből való. Ezt az egész kötetet, amely 1992-ben jelent meg, olyan balatoni verseinek szentelte, amelyek a *Pannónia ékkövénel* c. kötetének megjelenése óta készültek. S bár születését tekintve nem volt balatoni ember, ragaszkodása a tájhoz mindvégig megmaradt. Amikor 1996-ban, a „Balatoni kagylók” folyóiratba interjút készítettem vele, első dolga volt kitérni siófoki, balatoni élményeire, holott ekkor már több mint 10 éve nem lakott a városban. Több mint tíz évvel ezután, 2007-ben, amikor az Irodalmi Páholyhoz kértem tőle verseket „reggel” témában, olyanokat küldött, amelyek a balatoni reggelt örökítették meg *Reggeli dal* és *A februári szélhez* címmel. Ha találkozunk, nem volt alkalom, hogy ne kérdezett volna valamit a tóról vagy a városról. Egykori, még élő tanítványaival mindvégig levelezésben maradt. S bár személyesen már jó néhány éve nem mozdult ki otthonából, képzeletben, s legfőképpen versekben még sokszor járt a nagy víz partján.

Költészetében a szerelem, a barátság, és a természet szépségei mellett mindig nagy hangsúlyt kapott a költői hivatástudat, valamint a magyarság sorsáért érzett felelősségvállalás. A szülőföld, mint állandó élményanyag van jelen, de írt a Pannon-tájról, börtönéveiről, az 1956-os forradalomról is verseket, sőt próbálkozott képversekkel és szabadversekkel is. Egyéniségének egyedi hangját azonban latin versei adták meg, ebben csúcsonyult ki kivételes látás- és kifejezőmódja. Bár több latin nyelvű verse jelent már meg az évek során, tényleges feltűnést az 1970-ben, a franciaországi *Vita Latina* c. folyóiratban egyszerre megjelent négy verse keltett. Ettől kezdve gyakorlatilag folyamatosan közlik különféle latin nyelvű folyóiratok a verseit, mint a már említett *Vita Latina*, a *Vox Latina*, a *Memento Audere Semper*, illetőleg a *Latinitas*. Költői pályájának megkoronázásaként 1975-ben, a Petrarca Tanulmányok és a Petrarca Irodalmi Díjak Nemzetközi Központja elismerő oklevéllel, 1978-ban pedig a Petrarca díj ezüst babérkoszorújával tüntette ki. Tevékenységéért Rómából elismerő diplomát kapott.

Fordításai közül egy Baudelaire vers a gimnáziumok III. osztályos latin nyelvkönyvébe is bekerült 1981-ben. A IV. osztályosban pedig két saját versét lehetett olvasni latinul és magyarul is.

Sorra jelentek meg bilingvis kötetei, s az értő kritikák külföldi és hazai lapokban egyaránt. Az igazi nagy áttörés azonban sohasem következett be. Mind a siófoki „végeken”, mind budapesti otthonában társtalan, s igazságtalanul elhallgatott maradt élete végéig.

Garai István életének 94. évében hunyt el, szelleme azonban mindvégig friss maradt. Könyvtára, levelezése és utolsó éveiben készült versei is erről tanúskodnak.

„Nemcsak a rosszat, a jót is elpusztították”

Gondolatok Benke László Otthonkereső című regényéről

Le sem tagadhatná a könyv írója, hogy költő, hiszen a líraiság mindenütt oldja a próza sűrű szövetét. Ugyanakkor bizonyosságát adja, hogy az epikában sem idegen; a mai kiüresedő szövegirodalom divatjával szemben tud és mer történetet írni, sorsot ábrázolni, és egyetemes érvényű világérzést közvetíteni.

A már nem fiatal, de még nem is öreg regényhős, Magyar János vívódása önmagával, körülményeivel – mindannyiánk számára ismerős. Természetes az is, hogy a regény mint egy hatalmas hármasoltár nyílik ki: az időben visszafelé, a falusi ősökig, és előre, a gyermekek elbizonytalanodott útjáig. Minden generáció megtalálja benne a csak őrá jellemző sajátosságokat – csakúgy, mint az általános emberi létküzdelmeket.

Felejtethetlen szépségű és hiteles a munkába beletört édesanya, a rontott szerelmek alakjai pedig hús-vér valóságukkal költöznek képzeletünkbe. Meg-elevenedik a múlt század keserű magyar története is, a becsapások és csalódások évtizedei. Deformálódtak az értékek, a kapcsolatok meglazultak. S ami fontos felismerés: az ember elvesztette az otthonosságot, nemcsak a felnévelő helytől elszakadva, de a lelkében is. Örök igazságokat kérdőjeleztek meg a teteszetős fél-igazságok, a hamis alapra épített ideológiák. Így volt ez a diktatúra éveiben – és sajnos így van az át nem gondolt újszerű vadkapitalizmusban is.

Széles körben és hosszú távra igaz, amit Magyar János a saját bőrén tapasztal: „nemcsak a rosszat, a jót is elpusztították”.

A regény nagy érdeme, hogy bár a szereplők, a főhős felé szimpátiával fordul, mégsem eszményit. Gyarló jellemük csapdájában vergődnek az emberek, a kései megbánások és megbocsátások szomorúsága lengi be a mindennapjait. Élénk párbeszédekben zajlik az élet, fájók és kétségbeesettek a szerelmek. Mégis a végére valamiféle csendes reménység járja át az értő olvasó szívét. Az elmúlást is a természettől tanuljuk: a tölgyfa is megnyugszik sorsában, amikor régi barátai fejszével közelednek.

Magyar Jánost „fellejjáró legénynek” nevezi az édesanyja. Biztatja, szálljon le a földre, végre... Ez a könyv egyszerre áll szilárd talajon, s egyszerre képes szárnyalásra. Gondolatébresztő és fordulatosan érdekes. Lehet rajta könnyezni – de derűt is sugároz.

Igazi adventi olvasmány. A régi nagyasszony ajkával mi is így könyöröghetünk:

*„Órizz angyalom éjjelig,
Boldogságos Szűz Máriám
Vérrattig
Jézus Krisztus mindétig.”*

Megváltó remények; A fekete ladik

Szirmay Endre két új verseskönyvéről

Szirmay Endre költészetét kezdettől – körülbelül a hatvanas évek elejétől – kísérhettem figyelemmel napjainkig. Poézisének jellemzői: a világra nyitott nagyfokú érzékenység, a humanitás, az emberségért, a költészet rangjáért vívott harc és tettekészség mindmáig életet tápláló örökös izgalma.

Semmi modernkedő különködés nem béklyózza költői törekvéseit az elmúlt évtizedek alatt, megmaradt a kezdettől tápláló, felnevelő közösség hű költőjének: táj és nép megszenvedett igazságainak kimondójának, a reményesség fegyverhordozójának, a fiatalabb nemzedékek példaadó mesterének.

Költészete a legnemesebb magyar költői tradíciókba ágyazódik, nem a mindenáron való újszerűség akarása a célja, noha képes új hangokat is megszólaltatni hangszerén, az Arany Jánostól megörökölt lanton pendítve meg olykor könnyedebb, máskor borusabb futamokat.

Szirmay Endre mára kiteljesedett poézise méltó az Őszikék egykori mesteréhez, e két új kötetben gyűjtötte össze finoman megmunkált, mives kései opuszait.

Kötődéseit nem titkolja, nyíltan megvallja elődei iránti eltökélt hűségét: gyönyörű verssel adózik pl. Berzsenyi szellemének. (Lázadó szépségek)

Szabó Lőrinc Tücsökzenéjét idézve a szenvedély és mindent elrendező értelem örökségét vállalja, folytatja. (Szabó Lőrincre emlékezve)

„Mentsenek meg minket a cselekvő igazak” – kéri nemzedéke eszményeiért aggódva, a fiatalabb generációktól; várva, hogy apáik, nagyapáik örökségét kiteljesítsék, ébren tartsák.

Abban bízunk, hogy életútja vége felé közeledve: „ha rám omlik/majd végleges csöndem/szelíden átölel/engesztelő földem;/megnyugtat reményem/végső igazsága/valóságra vált át/ sorsom vak világa.” (Sorsom vak világa)

Másutt István királyunk Intelmeit fiához idézi meg figyelmeztető eszményül, egy boldogabb haza és az övénél jobban cselekedni tudó új generációt hitre, munkára, összefogásra ösztönözve: „Semmi sem emel fel, csak alázat/nem taszít le csakis a gőg és gyűlölség...”, idézi nagy királyunk szellemi útmutatását.

Aggódó figyelemmel kíséri a valahai szülőföld, Kassa magyarságának sorsát: „Kassa, Kassa/Már az sincsen,/Aki pusztulásodat sirassa/Elhagytak gyermekeid/elcserélnék és elpredálnak.” (Még vársz valakit?) Haza és nép-féltő kérdése, aggódása válaszra vár bennünk, itthoni magyarokban is.